

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЮТАЗЫ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ТАШКИЧҮ АВЫЛ
ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ

КАРАР

01 июль 2021 ел

Кече Урыссу ур.

№ 7

Татарстан Республикасы Ютазы
муниципаль районы Ташкичү авыл жирлеге
территориясен төзеклэндерү кагыйдэләрен
раслау турында

Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Ташкичү авыл жирлеге территориясендә чисталык, тәртип саклау һәм төзеклэндерү дәрәжәсен күтәрү максатларында, 2003 елның 6 октябрэндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы федераль закон, 2004 елның 28 июлендәге «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында»гы 45-ЗРТ санлы закон, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының "Ташкичү авыл жирлеге" муниципаль берәмлеге Уставы нигезендә Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының Ташкичү авыл жирлеге Советы **каrar итте:**

1. Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Ташкичү авыл жирлеге территориясен төзеклэндерү кагыйдэләрен расларга.

2. Үз көчен югалткан дип түбэндәгеләрне танырга:

Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Ташкичү авыл жирлеге Советының 2012 елның 29 мартындагы «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы «Ташкичү авыл жирлеге «муниципаль берәмлеге территориясендә төзеклэндерү, чисталык һәм тәртип саклау кагыйдэләре»н раслау турында»гы 6 санлы карары (2014 елның 19 июнендәге 11 санлы карары, 2017 елның 5 октябрэндәге 8 санлы карары, 2019 елның 29 мартындагы 4 санлы карары, 2020 елның 29 мартындагы 5 санлы карары редакцияләрендә).

3. Әлеге карарны Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының түбэндәге адрес буенча рәсми сайтында урнаштырырга: jutaza.tatar.ru, Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендәге «Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматының рәсми порталында» түбэндәге веб-адрес буенча урнаштырырга: <http://pravo.tatarstan.ru>.

4. Әлеге карарның үтәлешен үз контролемдә тотам.

Ташкичү авыл жирлеге башлыгы

Р.К.Вәлиев

Татарстан Республикасы
Ютазы муниципаль районы Ташкичү авыл
жирлеге Советы 7 карары белән
2021 елның "01" июль расланган

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЮТАЗЫ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
«ТАШКИЧҮ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ» МУНИЦИПАЛЬ БЕРӘМЛЕГЕ ТЕРРИТОРИЯСЕНДӘ
ТӨЗЕКЛӘНДЕРҮ, ЧИСТАЛЫК ҺӘМ ТӘРТИП КАГЫЙДӘЛӘРЕ

1. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Ташкичү авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясендә (алга таба - кагыйдәләр) чисталык һәм тәртип саклау кагыйдәләре 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон, 1998 елның 24 июнендәге «Житештерү һәм куллану калдыклары турында»гы 89-ФЗ санлы Федераль закон, Татарстан Республикасы Конституциясе, 2004 елның 28 июлендәге «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 45-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы Законы», 2017 елның 13 апрелендәге Россия Федерациясе Төзелеш һәм торак-коммуналь хужалык министрлыгының "Жирлекләр, шәһәр округлары, шәһәр эчендәге районнар территорияләрен төзекләндерү кагыйдәләрен эзерләү өчен методик тәкъдимнәрне раслау турында»гы 711/пр санлы боерыгы, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Ташкичү авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставы, муниципаль хокукый актлар нигезендә эшләнә.

2. Әлеге кагыйдәләр Татарстан Республикасы «Ташкичү авыл жирлеге» муниципаль берәмлегенә (алга таба – авыл жирлеге) тиешле санитар, янгынга каршы, эстетик торышын тәмин итү һәм аны алга таба да төзекләндерү максатларында эшләнә, тышкы төзекләндерүнең бердәм тәртибен, тирә-юньдәге территорияләргә дә кертеп, жыештыру, карап тоту, яшелләндрү тәртибен билгели, жирлекнең бөтен территориясендә эш итәләр һәм барлык юридик һәм физик затлар, башкару өчен мәжбүри булып тора. оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә, таләпләр билгеләнә:

- биналар (торак йортларны да кертеп), корылмалар һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча, тиешле биналарның һәм корылмаларның фасады һәм коймаларының тышкы кыяфәтенә карата;

- биналарның (бүлмәләренә) һәм корылмаларның якин-тирә территорияләргә төзекләндерүдә катнашу тәртибен билгеләү турында;

- территорияне төзекләндерүне оештыру буенча жирлек (урамнарны яктырту, территорияләргә яшелләндрү, урам исемнәре һәм йорт саннары язылган күрсәткечләр урнаштыру, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту).

3. Территорияләргә төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелеш һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дүләт стандартлары, муниципаль берәмлекнең Генераль планы, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

4. Әлеге кагыйдәләр көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын жыю, чыгару, ташу, утильләштерү һәм эшкәртү буенча мөнәсәбәтләргә жайга салмый.

2. Төп төшенчәләр

Әлеге кагыйдәләргә гамәлгә ашыру максатларында түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

2.1. *Жирле аһамияттәге автомобиль юлы* – транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә жир кишәрлекләргә үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объекты һәм аларда урнашкан конструктив элементлар (юл полотносы, юл өслеге һәм мондый элементлар) һәм аның технологик өлеше

булган юл корылмалары – саклагыч юл корылмалары, ясалма юл корылмалары, житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзөклөндөрү элементлары;

- *фасадның архитектура үзенчәлекләре* - бина фасадының, әйләнә-тирә мохитнең конструктив һәм эстетик сыйфатларын (стиль һәм композицион бөтөнлеген, ритмын, үлчәмлек һәм пропорциональлек, визуаль кабул итүне, ачык һәм ябык киңлекләр балансын) чагылдыручы аерым характеристикалары;

- *фонсыз конструкцияләр* – конструкция аерым хәрәфләрден, билгеләмәләрден, билгеләрдән, декоратив элементлардан торган тышкы мәгълүмат чараларын эшләү ысулы;

- *территорияне төзөклөндөрү* – территорияне карап тоту, шулай ук территорияләрне төзөклөндөрү элементларын проектлау һәм урнаштыру буенча чаралар комплексы, гражданның яшәү шартларын яхшырту һәм тәмин итү, территориянең санитар һәм эстетик торышын саклау һәм яхшыртуга юнәлдерелгән.;

- *ташландык транспорт чарасы* – милекче тарафыннан алты ай һәм аннан да күбрәк вакытка калдырылган транспорт чарасы (ишекләр, кузов остеклениесе элементлары, кузовның башка элементлары, ябык ишекләр булмау, ишекләрне юу мөмкинлеге булмау һ. б.), шулай ук билгеләнеше буенча файдалану мөмкинлеге булмау(төшкән тэгәрмәчләр, тэгәрмәчләр яки башка конструктив детальләр булмау һ. б.), һәм шул ук вакытта гомуми кулланылыштагы урыннарда (йорт яны территорияләрендә), транспорт чараларын саклау өчен билгеләнмәгән (транспорт чараларын урнаштыру өчен махсус билгеләнгән урыннардан тыш) һәм транспорт чараларын (парковкарларда, парковка урыннарында, түләүле автостоянкаларда, гаражлардан яки башка биналардан, техниканы саклау өчен билгеләнгән биналардан тыш) урнаштыру өчен махсус билгеләнгән урыннарда (алты ай һәм аннан да күбрәк) һәм йөрергә, жәяүлеләрне узарга, территорияләрне жыештырырга, ашыгыч хезмәтләр, башка махсус транспорт машиналары, подъездларга чүп жыю машиналары, чүп контейнерларына, чүп-чар контейнерларына) махсус билгеләнгән урыннарда (алты ай һәм аннан да күбрәк);

- *вертикаль яшеллөндөрү* - биналар һәм корылмаларның, шул исәптән балконнар, лоджия, галереяләр, терәк диварлар һ. б. фасад өслекләреннән, аларда стационар һәм мобиль яшел үсентеләр урнаштыру өчен файдалану.;

- *витрина* – фасадның бер өлешен алып торучы тоташ пыяла рәвешендә пыяла проем (тәрәзә, витраж) ;

- *барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектурасы* – авыл жирлегенең тышкы кыяфәтен формалаштыручы биналар һәм территорияләр фасадларының архитектура-сәнгать һәм шәһәр төзелеше үзенчәлекләре;

- *тышкы яктырту ысулы* – мәгълүмат кыры аңа жибәрелгән яктылык чыганагы белән яктыртылган мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы;

- *квартал эчендәге (жирле) юл* - транспорт һәм магистраль урамнардан жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы торақ йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына кадәр;

- *төзөклөндөрүне яңадан башлау* – юлның бөтен киңлегенә асфальт өслеген, хужалык юлын, тротуарны сыйфатлы итеп төзөклөндөрүне, бордюрлы ташны кире кайтаруны, туфракның уңдырышлы катламын торгызу, газон үләннәрен чәчү һәм бозылган яшел үсентеләрне утырту белән газоннарны ремонтлау, реклама конструкцияләрен һәм төзөклөндөрүнең башка элементларын торгызу кебек эшләр комплексы үз эченә ала;

- *газон* - махсус сайлап алынган үлән орлыкларын чәчү белән булдырыла торган үлән катламы, ул утырту, парк корылмалары фоны һәм ландшафт композициясенең мөстәкыйль элементы булып тора, шулай ук табигый үлән үсемлеге;

- *мәгълүмат тапшыруның динамик ысулы* – мәгълүматны электрон чыганақлардан һәм таблодан файдаланып тапшыру ысулы, ул мәгълүматны алмаштыруны күздә тотта;

- *торақ йорт* - ишегалды корылмалары булган индивидуаль торақ йорт һәм әлеге йорт урнашкан жир кишәрлеге;

- *ишегалды корылмалары* – жир кишәрлегендә урнашкан вакытлыча ярдәмче корылмалар (базлар, күгәрчен оялары, сарайлар һ. б.);

- *йорт билгеләре* – аншлаг (урам, мәйдан, проспект), номер билгесе (йорт һәм корпус

номеры күрсәткече), подъезд һәм фатир номерының күрсәткече, объектның инвалидлар өчен мөмкинлегенә халыкара символы, флагодельләр, истәлекле такталар, полигонометрик билге, янғын гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләре күрсәткече, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәре коелары күрсәткечләре, канализация күрсәткече, жир асты газүткәргечләре корылмаларының жир асты газ үткәргечләре күрсәткече;

- *бина* – бердәм күләмле төзелеш системасы (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән) булган капитал төзелеш объекты (ул автоном рәвештә үзгәртеп корылырга һәм кулланылырга мөмкин);

- *яшеллек* – табигый һәм ясалма барлыкка килгән агач – куак һәм үлән үсемлекләре, шул исәптән парклар, урманнар, аеруча саклаулы табигать территорияләре, бульварлар, скверлар, бакчалар, газоннар, чәчәкләр, шулай ук аерым торучы агачлар һәм куаклар);

- *жир участогы* – жир өслегенә бер өлеше, ул аны шәхси билгеле бер эйбер буларак билгеләргә мөмкинлек бирә торган характеристикаларга ия;

- *жир эшләре* – грунтны юып алу, жәю, камилләштерелгән яки грунт капламын бозу яки камилләштерелгән юллар һәм тротуарларны урнаштыру (жәю) белән бәйле эшләр;

- *инженерлык коммуникацияләре* -инженерлык-техник тәэмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылылык, труба үткәргечләр, электр линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, авыл жирлеге территориясендә булган яисә салынучы яисә салына торган башка инженерлык корылмалары;

- *түбә яшелләндерү* – биналар һәм корылмаларның түбәләрен, аларда архитектура-Ландшафт объектларын (газонникларны, бакчаларны, агачлар һәм куаклар белән майданчыкларны һ. б. төзү өчен куллану);

- *жемелдәүче ул* - яктылык агымының характеристикасын(төс, яркость, кертү чираты һ. б.) алмаштыруны күздә тоткан яктылык динамик эффект);

- *тышкы яктырту* - тәүлекнең караңгы вакытында магистраль, урамнар, майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, ишегаллары һәм жәяүлеләр өчен билгеләнгән элементлар жыелмасы;

- *барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур кыяфәтен бозу*–авыл жирлегенә барлыкка килгән төзелешенә тышкы архитектур йөзән саклап калу кирәклеген исәпкә алып, әлеге Кагыйдәләр белән билгеләнгән тышкы кыяфәتكә яки мондый конструкцияләргә тышкы кыяфәтенә карата таләпләрне, шул исәптән тышкы кыяфәтенә яки урнашу урынына карата таләпләрне һәм тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының төрөнә карата таләпләрне үтәмәү;

- *санкцияләnmәгән чүплек* – юридик яки физик затлар эшчәнлегенә барышында барлыкка килгән каты көнкүреш, зур габаритлы, төзелеш калдыкларын, 50 кв. метрдан артык майданда һәм 30куб. м дан артык майданда үз белдәге белән ташлау (рөхсәтсез);

- *стационар булмаган сәүдә объекты* – бу сәүдә объекты (павильон һәм киоск), күчмә корылмалардан тыш, жир участогы белән нык бәйләнгән вакытлы корылмадан яисә вакытлыча корылмадан торган, вакытлы корылмадан гыйбарәт;

- *яшелләндерү* – территорияне төзекләндерү һәм Ландшафтлы оештыру элементы, үсемлек компонентларын актив кулланып, муниципаль берәмлек тирәлеген формалаштыруны тәэмин итә, шулай ук инженер эзерләүнең төрле төрләре (вертикаль планлаштыру, терраслау, кронлаштыру һ. б.) буенча эшләр башкаруга, яшелләндерелгән территорияләргә төзекләндерүгә, агачларны турыдан-туры, шул исәптән зур агачларны, куакларны утыртуга, үләнле газоннар, чәчәк түтәлләре, альпинарийлар һәм рокарийлар булдыруга, махсус бакчалар төзүгә һ. б. бәйле комплекслы процесс;

- *гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр* – гомуми файдаланудагы территорияләрдә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

- *яшелләндерелгән территорияләр* - предприятие, оешма, учреждение территорияләре яшелләндерелде;

- *махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләр* – санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, үсентеләр питомниклары;

- *аеруча саклана торган табигый территорияләр* – жир кишәрлекләре, су өслеге һәм һава кичкелләре, аларда аеруча табигать саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм

сәламәтләнדרү әһәмияткә ия булган, алар жирле үзидарә органнары карары белән тулысынча яисә өлешчә хужалык куллануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән;

- *жәмәгать транспортын көтү тукталышы* - махсус жиһазландырылган, жәмәгать транспорты тукталышлары, пассажирлар утырту һәм төшерү зонасы һәм жәмәгать транспорты пассажирларының көтү зонасы булган мәйданчык;

- *пыялалы фасад* – фасадның бөтен яссылыгын яки аның зур өлешен биләп торган тоташ пыяладан ясалган;

- *яктыртуның ачык ысулы* – ысулы яктырту мәгълүмати конструкцияләр, анда чыганагы света түгел, каршылыклар, аны тарату;

- *бина фасадларының колористик чишелеше паспорты (фасадларның төсле карары)* – авыл жирлеге территориясендә урнашкан аерым бина фасадының бердәм архитектур һәм төсле чишелешен билгеләүче һәм аның тышкы бизәлешенә карата таләпләрне билгеләүче килешенгән һәм билгеләнгән тәртиптә расланган документ;

- *жәяүлеләр зоналары* - халыкның жәяү йөрү һәм мәдәни-көнкүреш максатларында хәрәкәт итә торган, билгеле бер характеристикаларга ия булган транзит хәрәкәте максатларында, жирлек территориясе участоклары: тиз йөрешле урамнан һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары булу, хезмәт күрсәтү объектларының югары концентрациясе, тарих һәм мәдәният һәйкәлләренә, рекреацияләренә югары булуы һ.б., жәяүлеләр агымының зур суммар тыгызлыгы. Жәяүлеләр зоналары эспланадларда, жәяүлеләр урамнарында, жәяүлеләр өлешендә жирлек мәйданчыкларында формалашырга мөмкин;

- *йорт яны территориясе* – күпфатирлы йорт урнашкан жир кишәрлеге, яшелләнדרү һәм төзекләнדרү элементлары белән, әлеге йортка хезмәт күрсәтү, эксплуатацияләү һәм төзекләнדרү өчен билгеләнгән һәм күрсәтелгән жир кишәрлегендә урнашкан объектлар;

- *тирә-юнь территорияләр* - бина, корылмалар, киртәләр, төзелеш мәйданы, сәүдә, реклама объектларына, бирелгән жир кишәрлегенә чикләренә, шулай ук милектәге, файдаланудагы (биләгән) башка объектларга турыдан-туры якин һәм билгеләнгән тәртиптә төзекләнדרү, жыештыру һәм башкару буенча эшләрне тиешле территория;

- *тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру проекты (паспорт)* - төзекләнדרү элементларының тышкы кыяфәтен һәм урнашу урынын, аерым алганда тышкы мәгълүмат чараларын, һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка мәгълүматларны үз эченә алган башкарма комитетның муниципаль хокукый акты белән расланган билгеләнгән формадагы документ;

- *территорияне санитар чистарту* - билгеле бер территориядән жыю, каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

- *ут тартмасы* – тышкы мәгълүмат чараларын эшләү ысулы, аның барышында конструкция эчке яктылык белән бердәм күләмдә яки берничә күләмле элементлардан гыйбарәт; махсулаштырылган оешмалар – төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә жирлек территориясен төзекләнדרү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрен гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукый формадагы юридик затлар;

- *территорияләргә карап тоту* – биналарны, корылмаларны, кече архитектура формаларын, киртәләрне, төзелеш мәйданчыкларын, яшел утыртмаларны, жир асты инженерлык коммуникацияләрен һәм аларның конструктив элементларын, жир кишәрлегендә урнашкан транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйлә чаралар комплексы;

- *жирле әһәмияттәге юлларны карап тоту* - юл, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләнדרү элементларының транспорт-эксплуатация халәтенә ярдәм итүче эшләр комплексы;

- *тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы (әлмә)* – оешма урнашкан урында (яки) турыдан-туры товар сату, биналарны мәгълүмат белән рәсмиләштерү максатларында хезмәтләр күрсәтү урынында, кулланучыларга «Кулланучылар хокукларын яклау турында» Федераль законның 9 статьясы нигезендә мәжбүри мәгълүмат житкерү өчен, шулай ук оешманың фирма атамасы (исеме), аның урнашу урыны (адресы) һәм эш режимы турында

мәгълүмат, шулай ук закон нигезендә урнаштырырга тиешле яки эш әйләнешендә урнаштырылырга тиешле мәгълүмат булган мәгълүматны үз эченә алган территорияне төзекләндерү элементы. «Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары» һәм «тышкы мәгълүмат чарасы» төшенчәләре охшаш;

- *суперграфика* - фасадларны архитектур-сәнгати бизәү алымнарының (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика) берсе, ул аны визуаль кабул итүне көчәйтә.;

- *тактиль* - өслек катламы фактурасының сизелерлек үзгәрүе белән каплау;

- *территорияләргә жәйештирү* - житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чар, карны жыю, чыгару белән бәйлә эшчәнлек төре, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итүгә һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга юнәлтелгән башка чаралар;

- *вәкаләтле органнар* – жирлек территориясен төзекләндерү эшен оештыруны, координацияләүне һәм контрольдә тотуны үз компетенциясе кысаларында гамәлгә ашыручы жирлек Башкарма комитетының функциональ һәм территорияль органнары;

- *фасад* - бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды). Бинаның төп фасады күзгә күренеп торырлык зур зонага ия, кагыйдә буларак, магистраль һәм/яки башка урамнар ягыннан кабул итүгә юнәлдерелгән.;

- *фон конструкцияләре* – хәрәфләр, билгеләмәләр һәм декоратив элементлар фон өслегендә урнашкан тышкы мәгълүмат чараларын эшләү ысулы;

- *фриз* – горизонталь полоса рәвешендәге фасадның яки козырекның декоратив элементы;

- *фронтон* - бинаның түбәсе дәрәжәсеннән югарырак булган фасадның соңгы кат тәрәзәләренә яки чыгыш ясаучы элементларның өске тамгасыннан фасадның өске тамгасына кадәр үлчәнә торган соңгы өлеше;

- *территорияне төзекләндерү элементлары* - декоратив, техник, планировка, конструктив жайланмалар, үсемлек компонентлары, төрле жиһазлар һәм бизәлеш төрләре, кече архитектура формалары, капитал булмаган стационар булмаган объектлар, тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары, төзекләндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла;

- *юл капламын капитал ремонтлау* - юл киеме һәм өслек, жир өслеге һәм юл корылмалары тулысынча торгызыла торган эшләр комплексы, тузган конструкцияләргә һәм детальләргә алмаштыра яки аларны иң ныклы һәм озак вакытка алыштыра, ремонтлана торган юл өчен билгеләнгән категория чикләрендә хәрәкәт интенсивлыгы һәм автомобильләргә төп йөкләнеше артуны исәпкә алып, юлның геометрик параметрларын күтәрә, жир катламының килгән нигездә юл буена арттыра.»;

- *ижтимагый киңлекләр* - бу-муниципаль берәмлек территорияләре, алар халык өчен даими рәвештә ачык, шул исәптән мәйданнар, яр буйлары, урамнар, жәяүлеләр зоналары, скверлар, парклар. Жәмәгәт пространствосының статусы бару өчен түләү юктыгын күздә тоту. Ижтимагый киңлекләр муниципаль берәмлек резидентлары һәм кунаклары тарафыннан төрле максатларда, шул исәптән аралашу, ял итү, спорт белән шөгыйльләнү, граждандар жыелышлары үткөрү, эшмәкәрлек эшчәнлеген алып бару, гамәлдәге законнар таләпләрен исәпкә алып, төрле максатларда файдаланыла алалар;

- *йөрү* - торак һәм магистраль урамнарның машиналар йөри торган өлешләренә, борылыш мәйданчыкларына тоташучы юл;

- *төзекләндерү проекты* - территорияне һәм башка төзекләндерү объектларын төзекләндерү буенча проект чишелешләрен (шул исәптән чәчәкләрен) билгели торган текст һәм график формадагы материалларны үз эченә алган документлар;

- *төзекләндерү объектның карап тоту* - төзекләндерү объектларын, аларның аерым элементларын тиешле техник, физик, эстетик хәлдә тоту;

- *шәһәр тирәлегенә субъектлары* - жирлек халкы, аларның берләшмәләре, ижтимагый, эшлекле оешмалар, хакимият органнары һәм социаль-иқтисадый тормышның башка субъектлары вәкилләре, жирлек үсешенә йогынты ясый торган һәм катнаша торган;

- *каты катлам* - юл киёмнәре составындагы юл өслеге;

- *каты коммуналь калдыклар* - физик затлар куллану процессында торак урыннарда барлыкка килә торган калдыклар, шулай ук шәхси һәм көнкүреш ихтыяжларын

канәгатыләндрерү максатларында физик затлар тарафыннан аларны торак урыннарда куллану процессында үз Куллану үзлекләрен югалткан товарлар. Каты коммуналь калдыкларга шулай ук юридик затлар, шәхси эшмәкәрләр эшчәнлеге процессында барлыкка килә торган һәм физик затлар куллану процессында торак урыннарда барлыкка килә торган калдыклар составы буенча охшаш калдыклар да керә

- *жәтештерү һәм куллану калдыклары* (алга таба-калдыклар) - жәтештерү, эшләр башкару, хезмәтләр күрсәтү процессында барлыкка килгән матдәләр яки предметлар, алар удаляются, удаляются яки удаляют тиешле куллану процессында, әлеге Федераль закон нигезендә.

3. Территорияләрне төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыру буенча гомуми таләпләр

3.1. Жирлекнең бөтен территориясә һәм анда урнашкан барлык биналар (торак йортларны да кертеп) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) төзекләндерелгә, карап тотылырга һәм жыештырылырга тиеш.

3.2. Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, юллар, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр бие, скверлар, пляжлар, башка объектларны карап тотуны һәм жыюны оештыруны вәкаләтле орган үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

3.3. Физик һәм юридик затлар, аларның оештыру-хокукий формаларына бәйсез рәвештә, милек хокукында, бүтән әйбер яки мәжбүри хокукта (алга таба - жир кишәрлекләренә ия булучылар) булган жир кишәрлеген, шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлеге Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналарны, корылмаларны мөстәкыйль рәвештә яки махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән чистартырга тиеш.

Бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер яисә мәжбүри хокукта булган очракта, жыештырылырга тиешле территория милек хокукында яки күчәмсез милек объектына башка хокукта пропорциональ өләш билгеләнә.

Жир участогы территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылма булса, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре яклар килешүе белән билгеләнергә мөмкин. Килешү булмаганда, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки башка биналарның, корылмаларның хужалары (кулланучылары) арасында тигез өләшләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә хужасы булган жир кишәрлегенә фактта барлыкка килгән чиге буенча территория жыештырылырга тиеш.

Бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер яки мәжбүри хокукта булса, фасадны карап тоту якларның килешүе белән билгеләнергә мөмкин. Килешү булмаганда, фасадны карап тоту милек хокукында яки күчәмсез милек объектына башка хокукта пропорциональ рәвештә гамәлгә ашырыла.

3.4. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын карап тоту һәм жыештыру муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлеге төр эшләренә үткәрүгә конкурста жиңгән махсус оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

3.5. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулы: торак милекчеләре ширкәте яки торак кооперативы яки башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, идарәче оешма, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы затлар - әлеге йортта биналарның милекчеләре белән турыдан - туры идарә иткәндә (алга таба-идарәче оешмалар) гамәлгә ашырыла.

3.6. Шәхси торак йортлар территорияләрен һәм алар янәшәсендәге территорияне карап тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан башкарыла.

3.7. Яшелләндрерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту:

а) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә-жир кишәрлегенә милекчеләре яки башка хокук ияләре;

б) гомуми файдаланудагы яшеллэндерелгән территорияләр чикләрендә-вәкаләтле орган йә махсулаштырылган оешма, ул муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлегә эшләрне башкаруга бәйге отучы;

в) чикләнгән кулланылыштагы яшеллэндерелгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) чикләрендә-әлегә объектларның хужалары;

г) йорт яны территорияләре чикләрендә-күпфатирлы йортларда торак биналарның милекчеләре яки идарәче оешмалар;

д) жир өсте коммуникацияләренә, шул исәптән электр челтәрләренә, яктырту челтәрләренә, радионияләренә саклау зоналарында күрсәтелгән коммуникацияләренә хужалары;

е) жир асты коммуникацияләренә сак зоналарында (урнаштыру рәхсәт ителгән очракта) - әлегә коммуникацияләренә хужалары.

3.8.Кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын жыештыру һәм чистарту, урам һәм юллардан грунт һәм өслек суларын бүлеп бирү өчен билгеләнгән, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр кабул итү коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

3.9.Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә. Бәдрәфләренә санитар һәм техник торышы өчен аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлары яки алар хезмәт күрсәтә торган махсус оешмалар җаваплы.

3.10.Төзекләндерү эшләрен башкаруның вакыты эшләрнең заказчысы тарафыннан объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәмин итүне исәпкә алып билгеләнә.

3.11. Жирлек территориясен карап тоту һәм жыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән жир кишәрлегенә чикләре нигезендә билгеләнә (жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, жир кишәрлеге хужасы булган жир кишәрлегенә фактта барлыкка килгән чиге буенча).

3.12. Төзекләндерү буенча жәмәгать билгеләнешендәге территорияләрдә территорияләренә ачыклығын һәм үтә күренмәләгән тәмин итәргә кирәк: территорияләренә визуаль кабул итү өчен (чукраклар булмау), халыкның (аз хәрәкәтләнүче төркемнәрне дә кертеп) тоткарлыксыз хәрәкәт итү шартларын, тарихи барлыкка килгән планлаштыру структурасын һәм төзелеш масштабын яклау алымнарын, жирлекнең әйләнә-тирә мохите белән төзекләндерү элементларының стильле бердәмлегенә ирешүне. Актив рәвештә бару режимы булган жәмәгать төзелеше участкалары-сәүдә, мәданият, сәнгать, мәгариф учреждениеләре һ. б. авыл әһәмиятендәге объектлар; алар объект территориясен бүлеп бирү белән оештырыла ала, яисә аннан башка, бу очракта участок чикләрен биналар һәм корылмаларның тышкы контурына туры килә торган итеп билгеләргә киңәш ителә. Ижтимагый киңлекләр территориясендә декоратив-гамәли сәнгать эсәрләрен, декоратив су җайланмаларын урнаштыру тәкъдим ителә.

3.13. Муниципаль берәмлек территорияләрен жыештыруны оештыруны, норматив калдыклар жыелу күләме күрсәткечләрен куллану нигезендә, аларның житештерүчеләренән башкарырга киңәш ителә

3.14.Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләренә карап тоту һәм жыештыру буенча эшләрнең үтәлешен контрольдә тоту.

4. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча фасад һәм коймаларның тышкы кыяфәтенә карата таләпләр.

4.1. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча гомуми таләпләр.

4.1.1. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен милекчеләре яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә йә махсус оешмаларны үз ақчалары хисабына жәлеп итү юлы белән тоталар.

4.1.2. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту үз эченә алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен төзекләндерүне ала:

- а) биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- б) жир кишәрлеген жыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;
- в) гражданнар, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килә торган житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм чыгару;
- г) жир кишәрлегендә урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту һәм карау.

4.1.3. Биналар, корылмалар фасады төзелеш өлешендә, декоратив бизәкләү һәм инженерлык элементларында күзгә күренеп тора торган жимерекләр булырга тиеш түгел һәм аларның эстетик торышы сакланырга тиеш. Бинаның фасадына зыян килү фасадын гомуми майданының 1% тан артык булырга тиеш түгел.

4.1.4. Шәхси жиһазлар һәм тәрәзәләр, витрина, керү урыннары, мәгълүмати биналарның һәм корылмаларның фасадлары һәм реклама конструкцияләре элементлары һәм жайланмалары, гомумән алганда, бөтен бинаның фасады өчен эшләнгән проект нигезендә гамәлгә ашырыла, ул, гамәлдәге керү юлларын, витрина, мәгълүмати элементларны һәм биналарның фасадларын, реклама конструкцияләрен исәпкә алып, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Башкарма комитетының архитектура һәм шәһәр төзелеш бүлегенә белән килештерелгән һәм Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Ташкичү авыл жирлегенә башкарма комитеты башлыгы (житәкчесе) тарафыннан расланган.

Бинаның (корылманың) фасады үзгәреше бинаның (корылманың) фасадының килештерелгән проектына туры килергә тиеш.

Мәгълүмати биналарның һәм корылмаларның фасадлары һәм реклама конструкцияләре элементлары һәм жайланмалары урнаштыру түбәндәге таләпләргә туры килергә тиеш:

- бина һәм корылманың фасады чикләрендә өстәмә элементларны һәм жайланмаларны урнаштыру тәртибе;
- биналарның һәм корылмаларның фасадлары архитектурасына өстәмә элементларның һәм жайланмаларның стилистик туры килүе;
- өстәмә элементларның төсләр гармониясе һәм саклау зонасы өчен фасадын төсле карары булган жайланмалар урнаштыру;
- бинаның фасады һәм корылманың өстәмә элементлары һәм жайланмалары ярашуы;
- мәгълүматның визуаль укылышы һәм аңлаешлы булуы;
- кешеләр өчен куркынычсызлык;
- эксплуатация һәм ремонт уңайлылыгы;
- югары дәрәжәдә сәнгать һәм техник үтәләш;
- югары декоратив һәм эксплуатацион үзлекләре булган сыйфатлы, озак вакытлы материалларны куллану.

Бина фасадына урнаштыру мәгълүмати реклама конструкцияләрен куллану күпфатирлы йорттагы биналарның милекчеләре ризалыгы белән яисә торак урынында билгеләнгән тәртиптә алынган биналарның милекчеләренә ризалыгы белән рөхсәт ителә кодекс Россия Федерациясе, урнашкан очракта мәгълүмати күпфатирлы йорт фасадындагы реклама конструкцияләрен урнаштыру. Кызыксынган зат бинага, корылмага, бүлмәгә керү юлы бер генә булган очракта элмә такталар һәр керү юлы янында урнаштырыла һәм бинаның бер төрөнә туры килергә тиеш.

4.2. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту.

4.2.1. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту үз эченә түбәндәгеләрне ала:

- а) конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләрен һәм козырекларын, балкон һәм лоджий коймаларын, кәрнизләрне, ишек төбе һәм аерым баскычларны, төшү урыннарын һәм баскыч коймаларын, витрина, декоратив детальләрне

һәм башка конструктив элементларны үз вакытында ремонтлый һәм төзекләндерә, аларны буяу һәм буяу эшләрен башкару;

б) су китү юллары, су китү торбаларының һәм сливларның төзек хәлдә булуын һәм карап тотуны тәмин итү;

в) жөйләрне, ярыкларны һәм сайланмаларны герметизацияләү, бизәү һәм чигү; керү төркемнәрен, отмосткаларны, цоколь тәрәзәләрен һәм подвалларга керү юлларын торгызу, ремонтлау һәм вакытында чистарту;

г) фасадларны, шул исәптән фасадларны, аларның торышына һәм эксплуатацияләүгә бәйле рәвештә, үз вакытында чистарту һәм юдырту;

д) үз вакытында тәрәзәләрне һәм витриналарны, элмә такталар һәм күрсәткечләр юу;

е) язулардан, рәсемнәрдән, игъланнардан, плакатлардан һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффитидан чистарту.

4.2.2. Биналар, корылмалар, встроено-төзелгән торак булмаган биналарның милекчеләре, башка хокук ияләре һәм тиешле вазыйфалар йөкләнгән башка затлар түбәндәгеләргә бурычлы:

а) кирәк булганда, эмма елына бер тапкырдан да ким түгел, фасадларны чистартырга һәм юарга,

б) кирәк булган саен, тик елына ике тапкыр, язын (жылыту системаларын сүндүргәннән соң) һәм көзен (жылыту сезоны башланганчы) чистартырга һәм юарга, кагыйдә буларак, тәрәзәләрне, балкон һәм лоджияләрне, подъездлардагы керү ишекләрен химик чаралар белән чистартырга һәм юарга;

в) фасадның фактик торышын исәпкә алып, 5-6 ел эчендә агымдагы ремонт үткәргә, шул исәптән фасадны буятырга;

г) фасадның аерым элементларын (цоколь, канат, баскыч, приямкалар, керү ишекләре, капка, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджийлар, су торбалары, тәрәзә агымнары, линия ачышлары һәм башка конструктив элементларны) хулап ремонтларга);

д) чыгыш ясаучы фасад конструкцияләре жимерелү куркынычы янаган очракта (коймалар, сеткалар урнаштыру, жимерелә торган элементны демонтажлау һ. б.) саклау-кисәтү чараларын башкарырга;

е) мондый вывеска эксплуатацияләнмәгән очракта (арендатор (субарендатор) һ. б. очрактар) тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасын (элмә такталар) сүтәргә.

4.2.3. Фасадларны эксплуатацияләгәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян китерү (пычрату): су агып китү, буяу куптару, ярыклар булу, киселгән штукатурка, тышлау, кирпич кладкасына зыян китерү, тимер-бетон конструкцияләрнең саклагыч катламын каплау һ. б.;

б) панельара кисешүләрнең герметизациясен бозу;

в) штукатурка, тышлау, фасадның цоколь өлешендәге буяу катламы, биналар яки корылмаларга зыян китерү (катлау, пычрату), шул исәптән тәрәзә, керү приямкаларының конструкциясенә төзеклеге;

г) чыгыш ясаучы фасадларның һәм корылмаларның: балкон, лоджий, эркерларның, тамбурларның, карнизларның, козырькларның һ. б. зыян күрүе (пычрату).;

д) балконнар, лоджий, парапетлар коймалары жимерелү (булмау, пычрату) һ. б.;

е) эксплуатацияләү, учреждениеләрнең такталарыннан, режим табличкаларыннан тыш вәкаләтле орган белән килештерелгән, учреждениенә фасадында һәм (яки) түбәсендә, бинаның фасадында һәм (яки) түбәсендә тышкы мәгълүмат чараларын паспортсыз урнаштыру чараларын урнаштыру;

ж) афишаларны, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә проемының эчке ягында), пыяла ишекләрдә (шул исәптән пыялалы ишекнең эчке ягынан), биналар, корылмалар һәм корылмаларның эчке ягынан) алга таба файдалану максатларында элү һәм жәю;

з) күп фатирлы йорттагы биналарның, корылмаларның милекчеләренең, биналарның милекчеләренең ризалыгынан башка биналарның, корылмаларның фасадларына граффити ясау.

4.2.4. Түбәндәгеләр рөхсәт ителә:

- а) подъездларга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру;
- б) проект карары нигезендә антенна һәм кабель системаларын, эфир телевидениесе коллектив кабул итүне бина түбәләрендә урнаштыру.

4.3. Йорт билгеләре.

- а) биналар, корылмалар йорт билгеләре белән жиһазландырылырга тиеш;
  - б) аншлагллар һәм номер билгеләре чисталыкта һәм төзек хәлдә булырга тиеш.
- Аншлаглларның һәм номер билгеләренең чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тоту өчен җаваплы затлар җаваплы.

4.4. Керү төркемнәре (төеннәр).

Биналарның, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту жиһазлары, элмә (козырек), өслекләренң бәйләнеше элементлары (баскычлар һ.б.), инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәрен (пандуслар, перила һ. б.) урнаштыру өчен жайланмалар һәм жайланмалар белән жиһазландырырга кирәк.

Керү төркемнәренең тышкы яктан баскычлар булган очракта, антикаль юллар һәм капламалар белән жиһазландырылуы зарур.

Пандус шумый торган өслеге берәз кытыршы матуриалдан эшләнгән һәм горизонталь канауларсыз булырга тиеш. Пандусларның койма конструкцияләре булмаганда, биекlege 75 мм дан да ким булмаган бортик һәм поручни булу күздә тотыла. Бордюор пандусыннан тайпылу 1: 12 кабул ителә. Пандус борылганда яки аның озынлыгы 9 м дан да ким булмаган очракта, һәр 9 метр саен 1,5 x 1,5 м киңлектәге горизонталь майданчыкларны күз алдында тотарга киңәш ителә.

Төшү урыны тәамаланган урында дренаж жайланмалары урнаштыру күздә тотыла. Пандус юлының горизонталь участкалары башында һәм ахырында текстурасы һәм төсе буенча әйләнә-тирә өслектән аерылып тора торган итеп ясарга киңәш ителә. Баскычның яки пандусның ике ягы буенча дивардан 40 мм ераклыктагы 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы кисештәге поручнилар карала. Баскычларның киңlege 2,5 м һәм аннан да күбрәк булган очракта бүлү поручниеләре каралган. Поручняларның озынлыгы пандус яки баскычның озынлыгы һәр яктан 0,3 м га ким булмаган күләмдә билгеләнә. Поручларның конструкцияләре кулның металл белән бәйләнешен булдырмаска тиеш.

4.4.1. Керү төркемнәрен проектлаганда, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

- а) гомуми файдаланудагы территориядән чыга торган фасадлардагы жирдән 1,2 м югарырак урнашкан подвалга һәм цоколь катына керү юлларын урнаштыру;
- б) жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементлар (колонналар, стояклар һ. б.) урнаштыру;
- в) бинаның барлык фасады комплекслы чишелешен исәпкә алып, проект документациясен эшләмичә ике һәм аннан күбрәк керү (гамәлдәгеләрен исәпкә алып) урнаштыру;
- г) жәяүлеләр зонасы зонасында жиңел конструкцияләрдән (баскычлар, пандуслар, ишек төбе, яшелләндерү) керү төркеме элементларының минималь норматив киңlege булган урам-юл челтәре тротуарларын якин-тирә тротуарны 0,5 м га урнаштыру;
- д) күпфатирлы йортта биналарның милекчеләренең ризалыгыннан башка, керү төркемен урнаштыру;
- е) торақ урыны милекчәсе ризалыгыннан башка керү төркемен урнаштыру өчен балконнан файдалану;
- ж) вәкаләтле орган белән килешмичә, күпфатирлы йортларда урнашкан торақ булмаган биналарның керү төркемнәрен үз белдеге белән урнаштыру.

4.5. Түбә.

Биналар, корылмалар түбәсе, су бүлү системасы элементлары, төтен юлларын һәм вентиляция системаларын каплау төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында йортларда яшәүчеләр һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаска тиеш.

4.5.1. Кышкы вакытта биналарның милекчеләре һәм башка хокук ияләре, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә итүче оешмалар тарафыннан түбәләренә кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистартып тору оештырылырга тиеш. Жәяүлеләр зоналарына

чыга торган яктардагы түбэлэрне кардан чистарту участкаларны коймалап алу һәм барлык саклык чараларын күрү белән һәм тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Калган түбэдән, шулай ук яссы түбэләрдән карны эчке ишегалды территорияләренә ташлау зарур. Түбэдән жәяүлеләр юлына ташланган, жәмәгать транспортын көтү тукталышына, юл йөрү өлөшүнә кар һәм боз кичекмәстән чистартылырга тиеш.

4.5.2. Кар һәм боз өемнәре ташлаганда, боз сөңгеләре ташлаганда, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарганда агач һәм куакларның, электр белән тәэмин итүнең һава линияләре, яктырту һәм элемент линияләре, юл билгеләре, юл светофорлары, юл киртәләре, юл коймалары, жәмәгать транспортын көтү павильоннары, бинаның декоратив бизәлеше һәм инженерлык элементлары сакланышын тәэмин итүче чаралар күрелергә тиеш.

Күрсәтелгән элементларга зыян килгән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян күргән зат хисабына торгызылырга тиеш.

4.5.3. Биналарның, корылмаларның түбэләре су бүлүгә ия булырга тиеш, ул жәяүлеләргә агып төшә торган суның турыдан-туры элэгүенә юл куймый. Желоба, воронка, су агып китү юллары өзек булырга тиеш түгел һәм жыелган су агымын тулысынча агызуны күз алдында тотарга тиеш булырга тиеш. Жәяүлеләр зоналары булган биналар ягыннан чыккан агым сулар жәяүлеләр сукмакларынан читкә китәргә тиеш.

4.5.4. Рөхсәт ителми:

а) түбәне (көрәкләр, беркеткечләр, ломнар), төзелеш материалларын, ремонт калдыкларын, файдаланылмый торган механизмнарны һәм башка предметларны эксплуатацияләү өчен билгеләнгән биналарның, корылмаларның түбәсенә тоту;

б) бина түбәләреннән боз, кар һәм чүп-чарларны агым су торбаларына ыргыту.

4.6. Жир кишәрлекләрен карап тоту.

4.6.1. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту үз эченә түбәндәгеләрне ала:

а) көн саен чүп-чардан, яфраклардан, кардан һәм боздан (боздан) жыештыру);

б) юлларның, күперләренң, урамнарның, тротуарларның, юлларның, жәяүлеләр территорияләренң бозлавыкка каршы материаллары белән эшкәртү;

в) кар көрәү һәм себерү;

г) кар һәм боз чыгару (кар-боз катнашмаларын);

д) контейнер майданчыкларын, барлык төр калдыклар өчен контейнерлар, чүп-чар өчен чүп-чар, эскәмияләр, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту һ. б.;

е) чүп-чар кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;;

ж) яңгыр һәм кар суларын бүлеп бирү;

з) каты көнкүреш, эре габаритлы һәм башка калдыкларны жыю һәм чыгару;

и) территорияне су сибү өчен тузан хасил итү һәм һава дымлылыгын киметү;

к) яшел утыртмаларның сакланышын тәэмин итү һәм аларны карау;

л) коммуналь билгеләнештәге объектларны, инженерлык коммуникацияләрен (корылмаларны), юлларны, тимер юлларны, күперләрен, жәяүлеләр кичүләрен төзүдән, реконструкцияләүдән һәм төзекләндерүдән соң, төзекләндерүдән соң бозылган төзекләндерү элементларын торгызу, реставрация, археология һәм башка жир эшләрен башкару.;

м) гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләренә туры китереп карау һәм яңгыр кабул итү коеларын (яңгыр сулары канализациясе), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) карап тоту;

н) жир кишәрлекләре киртәләрен карап тоту, шул исәптән жимерелгән (сүтелгән) биналар, корылмалар коймаларын урнаштыру һәм карап тоту, алар территориягә чит затлар үтеп керү һәм (яки) рөхсәтсез урыннарда калдыкларны урнаштыру мөмкинлеге бирә торган, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәэмин итү;

о) язгы жәйге чорда Наратлык балтырганын юк итү.

4.6.2. Файдаланылмый һәм үзләштерелми торган территорияләрен, шулай ук корылмаларны сүткәннән соң территорияләрен озак вакыт дәвамында (бер елдан артык) жыештыру һәм карап тоту бурычы аларның хужаларына йөкләнә.

5. Юлларны карап тоту буенча таләпләр.

Юлларны карап тотуны муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлегә эш төрләрен уздыруга бәйге откан махсус оешмалар башкара.

5.1. Юл территорияләрен карап тоту үз эченә түбәндәгеләрне ала:

а) юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

б) тротуарлардан (жәяүлеләр зоналарыннан, юллардан) һәм юлларның йөрү өлешеннән, ясалма юл корылмаларыннан пычрак, чүп-чар, кар һәм боз (боз) жыештыру;

в) юл катламнарын юу һәм су сиптерү;

г) газон һәм яшел үсентеләрне карап тоту;

д) тышкы яктырту баганаларын һәм жәмәгать һәм тимер юл транспортының контакт челтәрен ремонтлау;

е) кече архитектура формаларын төзекләндерү һәм буяу;

ж) ясалма юл корылмалары составына керүче күзәтү һәм яңгыр кабул итү коеларын, тау канауларын һәм ачык лотокларны урнаштыру, ремонтлау һәм чистарту;

з) коймаларны, киртәләрне, турникетларны, кече архитектура формаларын урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяу.

Юл катламнарын саклау максатларында түбәндәгеләр рәхсәт ителми:

а) волок белән йөк ташу;

б) рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпич урамнарында төяү-бушату эшләре вакытында башка авыр әйберләр ташлау һәм аларны туплау;

в) төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын машиналар йөрү өлешендә һәм тротуарларда ташлау һәм (яки) туплау.

5.2. Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

а) жәяүлеләр өчен юнәлдерүче тимер коймалар һәм тротуар баганаларны сезонлы буяу кышкы сезон тәмамлангандан соң, төзекләндерү айлыгы чорында башкарыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан чистартылырга, юылган һәм төятелгән булырга тиеш;

б) барлык юл тамгасы заказчы тарафыннан билгеләнгән чират вакытында һәм тәртиптә юл тамгасы төшерү өчен расланган паспортлар (схемалар) нигезендә үтәлгә тиеш;

в) юлларның юл тамгасы таләп ителә торган төс - һәм ут-техник характеристикаларын, тоташтыру коэффициентын, эксплуатациянең бөтен чоры дәвамында майдан буенча саклануны тәэмин итәргә тиеш;

г) конструкцияләр һәм юл билгеләрен беркетү системалары күз күрәме һәм монтажлау мөмкинлекләренә карап сайлап алына;

д) юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш. Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре аларны урнаштыру зарурлыгына китергән сәбәпләрне бетергәннән соң бер тәүлек эчендә төшерелә;

е) визуаль-коммуникация системасы элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләре күрсәткелләре, жирлекнең планлаштыру-структур элементлары күрсәткелләре юлларда һәм транспорт чишелешләрендә аларга хәрәкәт юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә.

6. Шәхси торақ йортларны карап тоту һәм территорияне төзекләндерү буенча таләпләр.

6.1. Шәхси торақ йортларның милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба-торақ йортларның хужалары), әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, бурычлы:

а) торақ йортларның, коймаларның (коймаларның), шулай ук йорт чикләрендәге башка корылмаларның фасадларының тиешле торышын тәэмин итәргә, аларны вакытында ремонтларга һәм буяуга тотарга, аларны үз вакытында ремонтларга һәм буяп тотарга;

б) торақ йортта номер билгесе булырга һәм аны төзек хәлдә тотарга;

в) йорт территориясен, шулай ук йорт яны территориясен тәртиптә тоту;

г) йорт чикләрендә яшел үсентеләрне тәртиптә тотарга, куак һәм агачларны санитар кисәргә, газүткәргечләрнең сак зонасында, кабельле һәм һава электр тапшыру линияләрендә һәм башка инженерлык челтәрләрендә агачлар утыртмаска;

д) су агып китүче торбаларны һәм канауларны чистартырга, язгы чорда агым сулары агып китүне тәмин итәргә;

е) бирелгән жир участогы чикләрендә, үзәкләштерелгән канализация булмаганда, санитария нормалары нигезендә, жирле канализацияне, юдырту чокырын, бәдрәфне жиһазландырырга, аларны даими рәвештә чистартып, дезинфекцияләп торырга.;

ж) махсус мәйданчыкларда урнаштырылган каты һәм эре габаритлы калдыкларны контейнерларга урнаштырырга;

з) билгеләнгән тәртип нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны үз вакытында жыеп чыгаруны тәмин итәргә;

и) йорт янындагы территориядә үлән чабу.

6.2. Шәхси торак төзелеше территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) йорт яны чикләрендә киртәләр урнаштырырга;

б) йорт яны территорияләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфракларны, теләсә нинди төр калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;

в) күмер, тара, утын, эре габаритлы калдыкларны, төзелеш материалларын, йорт яны территориясендә саклау;

г) транспорт чараларын йорт яны территориясеннән читтә юу;

д) ишегалды корылмалары төзәргә, йорт яны территориясеннән чокырларны төзекләндерергә;

е) әлеге территориянең урам юлларында махсус транспорт һәм урып-жыю техникасыннан файдалану мөмкинлеген кыенлаштыра торган яисә аңа комачаулаучы киртәләрне урнаштырырга;

ж) территорияне төзекләндерү элементларын жимерергә һәм бозарга, сулыкларны чүпләргә;

з) бирелгән жир кишәрлекләренең чикләре һәм (яки) киртәләре чикләреннән читтә табылган, төзек булмаган яки файдаланылмый торган транспорт чарасын саклау, урнаштыру һәм саклау;

и) тирә-юньне теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;

к) сыек юдыргычлар, сыек чистарткычлар, житештерү һәм куллану калдыкларын машиналар йөрү өлешләренә чыгару жайланмаларын урнаштырырга.

л) жир участогы хужасы тарафыннан хужалык корылмаларын төзүне гамәлгә ашырган очракта, жирле үзидарә органнары тарафыннан бирелгән рөхсәт нигезендә якин-тирә территориядә төзелеш материалларын вакытлыча (6 айга кадәр) саклау рөхсәт ителә. Шул ук вакытта автотранспортның йөрүе тәмин ителергә тиеш.

а) кар этәргә, чүп-чар, шлак ташларга, көнкүреш калдыкларын йорт территориясенә агызырга;

н) ишегаллары һәм алар янәшәсендәге территориядән чистартылган кар һәм бозны юллар һәм юлларның машиналар йөрү өлешенә чыгарырга яисә хәрәкәт итәргә;

в) йорт яны территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә, житештерү һәм куллану калдыкларын урам юлларына (шул исәптән су бүлү лотоклары, канаулар, ябык челтәрләр һәм хужалык-канализация коелары) чыгарырга.

п) йорт территориясе артында комплектланган (төзек булмаган) транспорт чарасын сакларга.

7. Тышкы яктырту объектларын (чараларын)

карап тоту буенча таләпләр.

Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннары, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, туклану чыганаклары (шул исәптән жыюлар, туклану пунктлары, идарә тартмалары) керә.

7.1. Урамнар, юллар, жәяүлеләр тротуарлары, торак кварталлар, ишегаллары, предприятие, учреждение, оешма территорияләре тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

7.2. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре, милек рәвешләренә карамастан, биналарның һәм корылмаларның архитектур-сәнгати яктыртылышы булуын һәм эшләвен проектлар нигезендә тәэмин итәргә тиеш.

7.3. Төп майданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә функциясез яктырткычлар саны 3% тан артмаска тиеш, башка территорияләрдә (урамнар, ишегалды территорияләре) - 5% тан, жир асты жәяүлеләр кичүендә - 10% тан көндөзгә һәм кичке режимнарда (10% ка яктырткычлар кертелмәгән).

7.4. Сафтан чыккан терекөмешле газ разрядлы лампалар бу максатлар өчен махсус билгеләнгән биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчен махсус предприятиеләргә чыгарылырга тиеш. Әлегә төр лампаларны чүплекләргә, чүп эшкәртү заводларына чыгарырга ярамай.

7.5. Металл терәкләр, кронштейннар һәм тышкы яктырту жайланмаларының башка элементлары чисталыкта булырга, крена, коррозия учакларына ия булмаска һәм кирәк булган саен милекчеләр (хужалары, кулланучылар) белән буялырга, эмма өч елга бер тапкырдан да ким булмаска тиеш, һәм төзәтү хәлендә булырга тиеш.

7.6. Тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган урам һәм йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау эшен вәкаләтле орган яисә махсуслаштырылган оешма башкара, ул муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлегә төр эшләрен башкаруга бәйге ота. Торак йортларның кереш бүлү жайланмаларына тоташтырылган йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау эшләрен идарәче оешмалар башкара.

7.7. Тышкы яктырту баганалары, саклагыч, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм юл жиһазлары элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә нинди мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чисталыкта булырга тиеш.

7.8. Тышкы яктырту баганаларын алыштырганда, күрсәтелгән конструкцияләр өч тәүлек эчендә сүтеп алынырга һәм челтәр хужалары тарафыннан чыгарылган булырга тиеш. Тышкы яктырту баганаларын чыгару юллардагы терәк хужасы тарафыннан кичекмәстән башкарыла, калган территорияләрдә - мондый кирәкле ачыкланган мизгелдән (демонтаж) бер тәүлек эчендә башкарыла.

7.9. Ут баганаларында урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм куркынычсыз торышы һәм тышкы кыяфәте өчен әлегә терәкләрнең милекчесе (хужасы) җаваплы.

7.10. Үткәргечләрнең текә ярлары, терәк, изоляторлар булган очракта тышкы яктырту жайланмаларыннан файдалану рөхсәт ителми. Тышкы яктырту жайланмалары эшендә электр чыбыкларын өзү яки терәкләрне зарарлау белән бәйле житешсезлекләрен ачыклаганнан соң кичекмәстән бетерергә кирәк.

7.11. Чыбыкларны һәм кабельләренә челтәрләргә һәм тышкы яктырту жайланмаларына үз белдегән белән тоташтыру һәм тоташтыру рөхсәт ителми.

7.12. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән жиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар түбәндәгеләргә бурычлы:

а) урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, терәкләр һәм яктырткычларның, яктырту жайланмаларының сыйфатын күзәтеп торырга, бозылган яки зыян күргән очракта үз вакытында ремонт ясарга;

б) билгеләнгән тәртип нигезендә утны кабызуны һәм сүндерүне күзәтеп торырга;

в) тышкы яктыртуны урнаштыру, тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәргә;

г) тышкы яктырту фонарьларын үз вакытында алыштырырга;

д) урам яктырту баганаларын игъланнардан чистартырга.

7.13. Тротуарларда урнашкан мачталар һәм тышкы яктырту баганалары һәм жәмәгать транспортының контакт челтәре тирәсен жыештырган өчен җаваплылык тротуарларны жыештырган өчен җаваплы затларга йөкләнә.

7.14. Трансформатор һәм бүлү подстанцияләренә, автомат режимда (хезмәт күрсәтүче персоналдан башка) эшләүче башка инженерлык корылмаларына якын-тирә территорияләргә жыештыру өчен җаваплылык элекке объект хужаларына йөкләнә.

8. Кече архитектура формаларын һәм стационар булмаган объектларны карап тоту буенча таләпләр.

8.1. Кече архитектура формалары.

Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү җайланмалары, су җайланмалары, муниципаль җиһазлар, авыл җирлегә территориясендә коммуналь-көнкүреш һәм техник җайланмалар керә.

8.1.1. Кече архитектура рәвешләрен карап тоту бирелгән жир кишәрлекләре чикләрендә, гомуми файдаланудагы территорияләрдә жир кишәрлекләре хокукына ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла - муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча элекке төр эшләргә башкаруга конкурс откан оешма белән килешү нигезендә вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

Урамдагы техник җиһазларга таксофоннар каплау, почта тартмалары, су сату буенча автоматлар, сәүдә палаткалары, инженер җиһазлары элементлары (инвалид коляскалар өчен күтәртү майданчыклары, карау люклары, телефон элементәсе шкафлары) керә.

8.1.2. Кече архитектура формалары хужалары түбәндәгеләргә бурычлы:

- а) кече архитектура формалары торышы чисталыкта һәм төзек булырга тиеш;
- б) язгы чорда кече архитектура формаларын план буенча тикшерү, аларны иске буядан, тутыктан чистарту, юдырту, буяу, шулай ук ватылган элементларны алыштыру;
- в) кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга кардан һәм боздан кардан чистарту;
- г) балалар, спорт, хужалык майданчыкларының һәм ял майданчыкларының конструктив элементларының ныклығы, ышанычлылыгы һәм куркынычсызлыгы таләпләренә туры килүен күзәтеп торырга;

8.1.3. Рөхсәт ителми:

- а) кече архитектура формаларын тиешенчә файдаланмаса (балалар өчен уен майданчыкларында өлкәннәр ял итү, спорт майданчыкларында киём киптерү һ. б. лар);
- б) кече архитектура формаларында теләсә нинди мәгълүмати-басма продукцияне эләрәгә һәм ябыштырырга;
- в) кече архитектура формаларын һәм аларның конструктив элементларын, урам техник җиһазларын ватарга, җимерергә, сүтәргә;

8.2. Стационар булмаган объектларны карап тоту

Стационар булмаган объектларны урнаштыру мондый объектларны муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә урнаштыру схемасы буенча гамәлгә ашырыла. Жир кишәрлеген арендау килешүе вакыты чыккач, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтелергә, ә жир участогы азат ителгән һәм беренчел халәتكә китерелгән булырга тиеш.

8.2.1. Стационар булмаган объектларның милекчеләре булган юридик һәм физик затлар түбәндәгеләргә бурычлы:

- а) ремонт һәм буяу эшләрен башкарырга. Ремонт тышкы кыяфәтне һәм проект документлары белән билгеләнгән төсләр чишелешен исәпкә алып башкарылырга тиеш;
- б) якын-тирә территориядә яшел үсентеләр, газоннар, бордюр ташлары, кече архитектура формалары (алар булганда) сакланышын күзәтеп торырга, элекке кагыйдәләрдә билгеләнгән таләпләр нигезендә элекке территорияне карап тотарга;
- в) стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштырырга, чүплекләргә көн дәвамында калдыклардан, кирәк булган саен, эмма тәүлегенә кимендә бер тапкыр чистартырга, чүплекләргә елына кимендә бер тапкыр буярга.

8.2.2. Рөхсәт ителми:

- а) стационар булмаган объектларга, козырекларга, навесларга һәм проектларда каралмаган башка конструкцияләр корырга;

- б) стационар булмаган объектлар янында сәүдә-суыткыч жиһазларын куярга;
- в) стационар булмаган объектлар янында һәм аларның түбәләрендә таралар, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка әйберләргә сакларга, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатлары өчен кулланырга;
- г) стационар булмаган объектлар арасында янғын куркынычы тудыручы әйберләр, жиһазлар белән каплау.

9. Төзелеш эшләре житештерү урыннарын карап тоту буенча таләпләр.

Төзелеш майданчыкларын карап тоту, төзекләндерү эшләре тәмамланганнан соң, ремонт, төзелеш һәм башка төр эшләргә торгызу төзүчегә йөкләнә. Эшләр алып барылмый торган төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылырга тиеш.

9.1. Төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләр башланыр алдыннан, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләргә башкару чорында түбәндәгә эшләргә башкарырга кирәк:

- а) төзелеш майданы территориясенә бөтен периметры буенча башкарма комитетның хокукый актлары таләпләренә туры китереп типлаштырылган койма урнаштырырга;
- б) төзелеш майданчыгы коймаларының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатацион куркынычсызлыгын тәмин итәргә;
- в) төзелеш майданчыгы коймаларының тиешле техник торышын, аның чисталыгын күзәтеп торырга, вакытында пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан арындырырга;
- г) төзелеш майданы территориясенә кергәндә, гамәлдәгә төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирүче төзелеш объектының мәгълүмати щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;
- д) төзелеш майданчыгы периметры буенча тышкы яктыртуны тәмин итәргә;
- е) төзелеш майданына керү юллары, майдан эчендәгә юллар һәм урамнарның (юлларның) йөрү өлешенә пычрак һәм чүп-чар чыгармый торган чыгу урыннарында транспорт чараларының көпчәкләрен чистарту яки юдыру пунктларын жиһазландырырга;
- ж) төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын жыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тәмин итәргә;
- з) төзелеш майданыннан каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгеләнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тәмин итәргә;
- и) төзелеш майданыннан чистартылган һәм калдыклар булмаган карны билгеләнгән тәртиптә килештерелгән махсус билгеләнгән урыннарда чыгаруны тәмин итәргә;
- к) эшләр башкарганда гамәлдәгә жир асты инженерлык коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшел үсентеләргә һәм кече архитектура формаларын саклауны тәмин итәргә.
- л) төзелеш материаллары, жиһазлар, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче бүлмәләр, эшчеләр һәм хезмәткәрләргә вакытлыча урнаштыру өчен көнкүреш вагончыклары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелешне оештыру проекты нигезендә төзелеш майданчыклары чикләрендә урнаштырыла.

9.2. Рөхсәт ителми:

- а) башкарма комитетның тиешле рөхсәтеннән (күрсәтмәләреннән) башка юлларның һәм тротуарларның машиналар йөрү өлешен тарайту яки ябу;
- б) чүп-чарны яндырырга һәм төзелеш калдыклары утильләштерергә.

10. Жирләү урыннарын карап тоту буенча таләпләр.

Жирләү урыннарын этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән жирләү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

10.1. Жирләү урыннарын карап тотуга карата таләпләр:

а) зиратлардагы жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Жәмәгать бәдрәфләре территорияләрендә урналар чистартылган булырга тиеш;

б) зират территориясендә калдыклар өчен контейнерлар һәм чүплекләр чистартылырга тиеш.

в) ауган һәм авария хәлендә булган агач утыртмалары булу рөхсәт ителми. Авария хәлендәге агач үсентеләре ачыкланган мизгелдән бер тәүлек эчендә сүтелергә тиеш;

10.2. Кышкы чорда жирләү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

а) зиратларның үзәк юллары, керү юллары киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаган килеш тигез кар өеме булу рөхсәт ителә;

б) беренче чиратта үзәк һәм керү юлларыннан кар, боз кисәкләрен чыгарырга, кар-боз катламнарын юк итәргә кирәк;

в) юллардан чистартылган кар һәм бозны каберләргә, газоннарга, куакларга туплау рөхсәт ителми.

10.3. Кышкы чорда жирләү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

а) үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар, каберләр арасындагы юллар һәм жирләү урыннарында башка гомуми кулланылыштагы территорияләр төрле пычратулардан чистартылырга тиеш;

б) яшел үсентеләрне санитар кисү, агач-куак үсемлекләрен чүп-чардан арындыру чаралары ел саен башкарылырга тиеш.

в) күмелгән урынны, кабер өстендәге корылманы (крестлар, һәйкәлләр, плитәләр, склеплар һ.б.) карау, чәчәкләр һәм декоратив куаклар утырту эшләре тормыш иптәше (ире, хатыны), туганнары, вафат булган затның законлы вәкиле яки мәжбүри санитар таләпләрне үтәп башка зат тарафыннан башкарыла.

11. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү.

11.1. Авыл жирлеген территориясен бәйрәм һәм тематик бизәү бәйрәм көннәрендә һәм чаралар исемлеген буенча башкарыла:

1. Яңа ел каникуллары (1, 2, 3, 4, 5, 6 8 гыйнвар)
2. Жиңү көне (9 май)
3. Россия Көне (12 июнь)
4. Хәтер һәм кайгы көне (22 июнь)
5. Татарстан Республикасы көне (30 август)
6. Белем көне (1 сентябрь)

Биналарны, корылмаларны бизәү жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү концепциясен кысаларында аларның хужалары яки арендаторлары тарафыннан башкарыла.

11.2. Бәйрәм бизәлеше милли флагларны, лозунгларны, гирляндларны, панноларны элү, декоратив элементлар һәм композицияләр, киоск стендларын, трибуналарны, эстрадаларны урнаштыру, шулай ук бәйрәм иллюминациясен урнаштыруны күздә тоту.

11.3. Объектларны бәйрәм һәм тематик бизәүнең эзерлеген бәйрәм датасына 5 көн кала, яңа елга – 20 декабрьгә кадәр билгеләнә.

11.4. Россия Федерациясен Дәүләт флагын, Татарстан Республикасы флагын, Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләрен флагларын бәйрәм бизәлешендә һәм башка чараларда куллану 2000 елның 25 декабрендәге «Россия Федерациясен Дәүләт флагы турында» 1-ФЗ санлы Федераль конституцион Законны, 1999 елның 14 июлендәге «Татарстан Республикасының дәүләт символлары турында»гы 2284 санлы Татарстан Республикасы Законны, Муниципаль хокукый актларда каралган тәртиптә гамәлгә ашырыла.

11.5. Бәйрәм бизәлеше элементларын эзерләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен жайга салуның техник чараларын төшерергә, жимерергә һәм начарайтырга рөхсәт ителми.

12. Жирлек территориясен жыештыру тәртибе, шул исәптән төзекләнדרү эшләрә исемлеге һәм аларны вакыт-вакыт башкару тәртибе. Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга карата гомуми таләпләр.

12.1. Авыл жирлеге территориясен жыештыру һәм карап тоту эшләрә алып барыла:

- а) жәйге чорда-15 апрельдән 14 октябрьгә кадәр;
- б) кышкы чорда-15 октябрьдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән вакыт аралыгында, һава шартларына карап, «Ташкичү авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Башкарма комитеты тарафыннан төзәтмәләр кертеләргә мөмкин.

12.2. Жирлек территориясен жыештыру эшләрә түбәндәге юллар белән башкарыла:

- а) жирлек территориясен карап тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;
- б) «Ташкичү авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Башкарма комитетының хокукий актлары нигезендә бердәм массакуләм чаралар (өмәләр) үткәрү.

12.3. Авыл жирлеге территориясен жәйге чорда чистарту, су сибү, себерү, жирлекне карап тоту буенча башка эшләрне башкару юлы белән жирлек территориясенә пычрануын һәм тузанлануын киметү максаты белән башкарыла һәм үз эченә түбәндәгеләрне ала:

- а) барлык территорияләрдән чүп жыю;
- б) ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формаларын, бакча һәм урам жиһазларын, чүплекләренә, спорт һәм балалар майданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;
- в) гомуми файдаланудагы территорияләрдә, чикләнгән территорияләрдән һәм махсус билгеләнәштәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш, үләнне (үлән биеклеге 15 см дан артык булганда) вакытында чабу һәм тәүлек дәвамында чабылган үләнне жыештыру.

12.3.1. Яз-жәй айларында физик һәм юридик затлар (шәхси эшмәкәрләр) үз милкендә булган жир кишәрлекләрендә Наратлык балтырганын юк итәргә тиеш.

12.4. Гомуми файдалану территориясен кышкы чорда жыештыру үз эченә түбәндәгеләрне ала:

- а) юл катламнарын һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;
- б) тайгак юл яки бозлавык барлыкка килгәндә - жәяүлеләр зоналары, баскычларны ком белән сибү, юл катламнарын бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;
- в) язгы чорда-карның көпшәкләнүе һәм кар суларын чыгаруны оештыру.

Авыл жирлеге территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләрәнең технологиясе һәм режимнары һава шартларына карамастан, транспорт чараларының һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

12.5. Жирлек территориясендә рөхсәт ителми:

- а) урамнарда, майданнарда, яшел үсентеләр булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм башка гомуми файдаланудагы территорияләрдә чүпләргә;
- б) гамәлдәге законнар нигезендә бүлөп бирелгән жирләү урыннарыннан тыш гомуми файдалану территорияләрендә мемориаль кабер корылмалары (истәлекле корылмалар, киртәләр) билгеләргә;
- в) әлеге максатлар өчен каралмаган урыннарда, шул исәптән муниципаль жәмәгать транспорты маршрутларының соңгы пунктларында транспорт чараларын юу, чистарту һәм техник хезмәт күрсәтүне гамәлгә ашырырга;
- г) биналарны һәм корылмаларны төзекләндерү элементлары, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын ватарга һәм жимерергә, шулай ук аларны үз белдегә белән үзгәртеп корырга һәм күчерергә;
- д) язлар, рәсемнәр ясарга, мәгълүмати-басма продукцияне ябыштырырга һәм эләргә, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стена, баганалар, коймалар (коймалар) һәм әлеге максатлар өчен каралган башка объектларда граффити алып барырга;
- е) бирелгән жир участокларының чикләре һәм (яки) киртәләре чикләреннән читтә күчмәсез милекне сакларга;

ж) тараларны, сәнэгать товарларын һәм тротуарларда, газоннарда, юлларда башка сәүдә предметларын урнаштырырга һәм сакларга;

з) билгеләнмәгән урыннарда кар өю;

к) тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә квартал эчендәге юлларны үз белдеге белән ябарга;

к) корыган үләнне, кипкән ботакларны (янгынга каршы режим вакытында), чүп-чар, ботакларны, көнкүреш калдыкларын яндыру.

Жирле үзидарә органнары гражданны муниципаль берәмлек территориясен жыештыру, төзекләндерү һәм яшелләндерү эшләрен башкару өчен ирекле рәвештә жәлеп итә алалар.

12.6. Санкцияләнмәгән урыннарда калдыклар урнаштырган затлар үз хисабына әлеге территорияне жыештырырга һәм чистартырга, ә кирәк булганда жир кишәрлеген рекультивацияләргә тиеш. 20 тәүлек дэвамьнда рөхсәтсез урында калдыклар урнаштыручы зат ачыкланмаган очракта, калдыкларны бетерү һәм санкцияләнмәгән чүплекләр территорияләрен рекультивацияләү әлеге территорияне жыештырган өчен жаваплы оешмалар (яисә калдыкларны чыгаручы махсус оешма (әгәр бу төр хезмәт күрсәтү килешүдә каралган булса) тарафыннан башкарыла. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектә булган жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) табигый барлыкка килгән чүплекләрне бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

12.7. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыру.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юлларны) чистарту машиналар йөрү өлешен, тротуарларны, парковкаларны (парковка кесәләрен), жәмәгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын пычрактан, чүп-чардан, кардан һәм боздан даими чистарту буенча чаралар комплексын үз эченә ала.

Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру тузанны бетерүне, себерүне һәм башкаларны үз эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру, кар һәм боздан чистарту, пычрак, ком-тоз катнашмасы сибү, тротуарларга коры ком сибүне күздә тоту.

Юл буенда урнашкан чүплекләрне көнгә бер тапкырдан да ким булмаган, тукталыш мәйданчыкларында - көнгә ике тапкыр чистарталар.

Жәмәгать транспортын көтү павильоннары тузанланмакка, буялган һәм юылган, санкцияләнмәгән мәгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылган булырга тиеш.

Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

12.7.1. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыруга таләпләр:

а) машиналар йөрү өлеше төрле пычратулардан тулысынча чистартылырга тиеш. Жайга салу линияләре белән билгеләнгән төп, резерв полосалар ком һәм вак чүп-чардан даими чистартылырга тиеш;

б) ике метрлы лоток зоналары грунт-ком өемнәре һәм пычраклардан чистартылган булырга тиеш. Махсус машиналарның эш циклары арасында ком кисәкләре һәм төрле вак-төяк чүп-чар белән зур булмаган пычрану рөхсәт ителә;

в) юл кырыйлары зур габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чардан чистартылырга тиеш;

12.7.2. Юлларны кышкы жыештыру буенча таләпләр:

а) кышкы чорда юлларны жыештыру: кардан һәм юл йөрү өлешенән, жәмәгать транспортын көтү тукталышларынан, юыну, кар көртләреннән һәм кар чыгарудан гыйбарәт; Рөхсәт ителми:

а) 8.00 сәгәтгән соң тротуарларга, сукмакларның һәм юлларның йөрү өлешенә, кар, боз, ишегалды территорияләреннән, предприятие, оешма территорияләреннән, төзелеш мәйданчыкларынан, сәүдә объектларынан чистартылган карны, бозны чыгарырга, шулай ук юлларны жыештыручы зат белән шартнамә булмаганда хәрәкәт итәргә;

б) техник тоз һәм сыек хлорлы кальций тротуарларда, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр

зоналарында һәм яшел үсентеләр булган территорияләрдә бозлавыкка каршы реагент сыйфатында кулланырга;

в) билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгарырга һәм сакларга;

12.7.3. Кар көртләрен формалаштыру тыела:

а) юллар һәм урамнар кисешкән урында өчпочмак зонасында бер дәрәжәдә;

б) жәмәгать транспортын көтү тукталышларынан 20 м якынарак;

в) биек бордюр һәм транспортны эйләндереп алган юл участкаларында;

г) тротуарларда;

д) якындагы территорияләргә керү юлында;

Кар чистарту, урып-жыю һәм махсус техника эшләгән вакытта транспорт чарасын урнаштыру, парковкалау, саклау тыела.

12.7.4. Юлларга грунт һәм автотранспорт көпчәкләре белән пычрак чыгару тыела;

грунт, чүп-чар, төзелеш материаллары, жиңел тара, агачларны брезент белән капламыйча яисә юлларны пычратмый торган башка материал белән ташу, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм измәләрен (шул исәптән цемент-ком эремәсе, известь, бетон катнашмалары), аларны юлга, тротуар, юл читенә яки юл янындагы газон полосасына су керү мөмкинлеген булдырмый торган чаралар күрмичә генә транспортлау.

12.8. Кешеләр күпләп күнел ачу һәм ял итү урыннарын жыештыру, санитар тоту һәм төзекләндерү

Кешеләр күпләп күнел ачу һәм ял итү урыннарына түбәндәгеләр керә:

а) майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, жирлек урманнарында оештырылган ял урыннары, пляжлар;

б) актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары-стадионнар, уен комплекслары, ачык сәхнә майданчыклары һ. б.;

в) сәүдә объектлары (кибетләр, сәүдә комплекслары, стационар булмаган ваклап сату чөтләрләре комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәте күрсәтү объектлары территорияләре;

г) административ һәм ижтимагый биналар, учреждениеләр янындагы территорияләр.

12.8.1. Паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми кулланылыштагы башка территорияләргә жыештыру:

а) кышкы чорда юлларны жыештырганда паркларда, бакчаларда, скверларда һәм башка ял зоналарында химик реагентлар булмаган карны вакытлыча урнаштыру рөхсәт ителә.

12.8.2. Сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларын жыештыру һәм санитар тоту:

а) сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тәүлегенә кимендә ике тапкыр (иртән һәм кичен) тулысынча жыештыру эшләре башкарыла. Көндөз патрульле жыештыру һәм калдыклар белән тулган чүпкәләргә һәм чүп-чар жыю урыннарын чистарту эшләре башкарыла;

в) сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында кимендә ике урна билгеләнә;

Газоннарда һәм тротуарларда тараларны һәм товарларны туплау рөхсәт ителми, калдыкларны чыгару тәэмин ителә.

Башка сәүдә майданчыклары, стационар булмаган вак-төяк чөтләр, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру, аларны ябканнан соң, елның жылы вакытында мәжбүри рәвештә су сибеп башкарыла. Агымдагы жыештыру көн дәвамында башкарыла. Көн саен каты көнкүреш калдыкларын чыгару тәэмин ителә.

12.8.3. Кешеләр күпләп ял итә һәм ял итә торган урыннар территорияләрендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) моның өчен билгеләнмәгән урыннарда савыт-саба һәм сәүдә жиһазларын сакларга, складларга;

б) территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычратырга;

в) автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, файдаланылган ягулык - майлау сыеклыкларына агызырга;

г) автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар оештырырга, билгелэнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштырырга;

д) газоннарга, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларына зыян китерергә;

е) кече архитектура формаларына зыян китерергә һәм аларны билгелэнгән урыннардан күчерергә;

ж) сыек азык-төлек калдыкларын, сатуратор жайланмаларыннан, куас һәм сыра цистерналарыннан суны тротуарларга, газоннарга һәм жирлек юлларына агызырга.;

з) автотранспорт чараларының түләүле стоянкаларын законсыз рәвештә оештырырга;

и) үз белдеге белән стационар булмаган объектларны урнаштыру;

к) тротуарларның асфальт-бетон катламын, якин-тирә яшел зоналарның һәм территорияләрне төзекләндерүнең башка элементларының бөтенлеген бозарга;

л) территориядә сәүдә-суыткыч жиһазларын урнаштырырга;

м) халыктан каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен билгелэнгән контейнерларга (бункерларга), идарәче оешмалар белән каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен контейнерлар (бункерлар) куярга.;

к) тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә квартал эчендәге юлларны үз белдеге белән ябарга;

о) товарны сәүдә объектывнан читтә чыгарырга;

к) учакларны яндырырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризыкны жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмаларны кулланырга;

р) автотранспорт чараларының ял итү, кешеләр күп була торган урыннарда, пляжларда, скверларда, паркларда йөреше һәм туктавы.

12.9. Күп фатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

12.9.1. Йорт яны территориясен төзекләндерү:

а) урып-жыю түбәндәге тәртиптә үткәренелгә тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр юлларын (бозлавык һәм тайгаклык очрагында - ком сибү), э аннары - ишегалды территорияләрен жыештыру;

12.9.2. Жәйге жыештыру:

а) йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: себерү, юдыру яки кулдан су сибү, махсус машиналар ярдәмендә - күбесенчә иртә, иртәнге, һәм соң, кичке, сәгәтьләрдә үтәлергә тиеш;

12.9.3. Кышкы жыештыру:

а) түбәләрдә туплана торган кар вакытында жиргә төшәргә һәм агынты полосага күчәргә, э киң тротуарларда - валларга жыелырга тиеш;

б) чистартыла торган кар тротуарлардан машиналар йөри торган өлешенә - каты полосага, э ишегалларында-жыелу урыннарына хәрәкәтләнәргә тиеш;

12.9.4. Яз житү белән түбәндәгеләр тормышка ашырыла:

а) агым суларның нормаль агып китүен тәэмин итү өчен кирәк урыннарда су агып китсен өчен канауларны юдырту һәм чистарту;

б) ишегалды территорияләрен кар эреп беткәннән соң, чүп-чардан, калган кардан һәм боздан чистарту.

12.10. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба - йорт яны территориясе) карап тотуны үз эченә түбәндәгеләрне ала:

а) даими жыештыру;

б) инженерлык челтәрләренең күзәтү коеларына, янгын су белән тәэмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һ. б.) каршылыксыз керү мөмкинлеген тәэмин итү;

в) каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны жыю һәм чыгару;

г) гамәлдәге яшел үсентеләрне яшелләндерү һәм карау;

д) кече архитектура формаларын карап тоту, агымдагы һәм капитал ремонтлау.

Барлык төр калдыктар су үткәрә торган су өслеге булган контейнер майданчыкларына куела торган контейнерларга һәм бункерларга, каты көнкүреш калдыктары жыелу нормаларына туры китереп, тиешле күләмдә жыелырга тиеш.

12.10.1. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданныр түбәндәгеләргә бурычлы:

а) йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип сакларга;

б) каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыктарны бары тик махсус контейнерларга һәм йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус майданчыкларга гына урнаштырырга.

12.10.2. Идарәче оешмалар түбәндәгеләр белән тәэмин итәргә тиеш:

а) расланган график нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыктарны чыгару;

б) подъездларга керү юллары янында чүп-чар өчен чүплекләр урнаштыру, эскәмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;

в) тайгак участкаларны ком-тоз һәм (яки) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән эшкәртү;

г) яшел үсентеләрне һәм газоннарны саклау һәм квалификацияле карау;

д) йорт яны территориясендә үләнне вакытында чабу;

е) тышкы яктырту чараларын төзек хәлдә тоту һәм аларны караңгылык башлану белән кертү.

12.10.3. Йорт яны территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) яфрактарны, теләсә нинди калдыктар һәм чүп-чарны яндыру;

б) хужалык майданыннан тыш кием, кием-салым, келәмнәр һәм башка предметларны эләргә;

в) контейнер майданчыкларына керү юлларын капларга;

г) урам һәм юлларның машиналар йөрү өлешендә, тротуарларда, газоннарда һәм яшел зоналарда контейнерлар (бункерлар) урнаштыру;

д) билгеләнгән тәртипне бозып йорт яны территорияләренә коймаларын үз белдеге белән билгеләргә;

е) үз белдеге белән йорт корылмалары төзәргә;

ж) йорт яны территорияләрен металл лом, көнкүреш һәм төзелеш калдыктары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыктары белән пычратырга, чүп жыю һәм сакларга;

з) юынты су агызырга, калдыктарны һәм чүп-чарны ташларга;

и) автотранспорт чараларының түләүле стоянкасын оештырырга;

к) тимер-бетон блоктар, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә квартал эчендәге юлларны үз белдеге белән ябарга;

л) автомашиналар юуны оештырырга, ягулык һәм май агызырга, тормоз, тавыз сигналларын һәм дивгательләрне жайга салу;

м) кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкарырга;

н) сәүдә һәм жәмәгать туклануы предприятиеләрен, шул исәптән палаткалар, киосктар, лареклар, мини-базарлар, павильоннар, жәйге кафелар, житештерү объектларын, вак-төяк автомобильләргә, көнкүреш техникасына, аяк киеменә ремонт ясау предприятиеләрен, шулай ук кунакханәдән кала автостоянкаларны да кертәп, урнаштырырга;

о) йорт яны территориясенә ишегалды эчендәге юллар буенча транзит хәрәкәтен гамәлгә ашырырга;

к) учакларны яндырырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәрергә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризыкны жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмаларны кулланырга;

12.10.4. Идарәче оешмалар түбәндәгеләр белән тәэмин итәргә тиеш:

а) яшел утыртмаларның сакланышын;

б) жәйге вакытта һәм коры һавада газоннар, чәчәкләр, агачлар һәм куакларга су сибү;

в) газоннарның төзелеш материалларын, ком, чүп-чар, кар, боз сөңгеләре һ. б. өеп куюдан башка сакланышын һәм бөтенлеген һ. б.;

г) агач һәм куаклар утыртуны, юллар челтәрен үзгәртү белән яңадан планлаштыруны һәм жиһазлар урнаштыруны бары тик билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча гына, агротехник шартларны үтәгән килештерү.

12.10.5. Йорт яны территориясен төзекләндерү:

һәр йорт территориясе, кагыйдә буларак, түбәндәгеләргә ия булырга тиеш:

а) киём киптерү, киём-салым, келәмнәр һәм йорт әйләнеше әйберләрен чистарту өчен хужалык майданчыгы;

б) өлкәннәр өчен ял майданчыгы;

в) балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары, яшелләндерү һәм балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен кече архитектура формаларының кирәкле жиһазлары.

Әгәр участок территориясенә күләмә мөмкинлек бирсә, участок чикләрендә этләренә йөртү өчен майданчык урнаштырылырга мөмкин.

Йорт подъездлары каршындагы майданчыклар, юл йөрү һәм жәяүлеләр юллары каты өслеккә ия булырга тиеш. Каты өслекләренә урнаштырганда кар һәм яңгыр суларын ирекле агу мөмкинлегенә каралырга тиеш.

Торак йортларга кертелгән жәмәгать өчен билгеләнгән бүлмәләргә йортның торак өлешенән изоляцияләнгән керү ишекләре булырга тиеш, шул ук вакытта персоналның автотранспорт стоянкасы ишегалды территориясенән читтә урнашырга тиеш.

Жәмәгать өчен билгеләнгән биналарга тәрәзәләр һәм фатирларга керү урыннары урнашкан торак йорт ишегалды ягыннан материаллар, продукция йөкләү рөхсәт ителми. Тәрәзәләре булмаган торак йортларның, жир асты тоннельләренән яки ябык дебаркадерлардан, юллар ягыннан йөкләнешне башкарырга кирәк.

Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләреннән тоткарлыксыз хәрәкәтен, шулай ук урып-жыю һәм махсус техника белән тәмин итәргә тиеш.

12.11. Шәхси торак төзелеше территорияләрен жыештыру.

Торак йорт хужалары жир участогын көн саен жыештыралар (шул исәптән кардан да).

Шәхси торак төзелеше территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) кар этәргә, чүп-чар, шлак ташларга, көнкүреш калдыкларын йорт территориясенә агызырга.;

б) ишегалды һәм янәшәдәге территориядән чистартылган кар һәм бозны юлларның һәм юлларның машиналар йөрү өлешенә чыгарырга яисә хәрәкәт итәргә.

в) йорт яны территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә, житештерү һәм куллану калдыкларын урам юлларына (шул исәптән су бүлү лотоклары, канаулар, ябык челтәрләр һәм хужалык-канализация коелары) чыгарырга.

13. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр.

13.1. Жирлек территориясен төзекләндерү элементлары.

13.1.1. Территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компоненты булган территорияне төзекләндерү элементлары булу гамәлдәге закон таләпләренә туры китереп проект документларында эшләнәргә һәм каралырга тиеш.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дәүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә. Территорияне озак яки даими файдаланудагы стационар төзекләндерү элементлары аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен беркетеләргә тиеш.

Төзекләндерү элементларын карап тоту, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзекләндерү элементлары хужалары башкара.

13.1.2. Яшелләндерү.

Яшел үсентеләр территорияне төзекләндерүнең мәжбүри элементы булып тора. Төзекләндерү эшләрен башкарганда гамәлдәге яшел үсентеләренә максималь рәвештә саклап калу зарур.

Жирлек территориясендә ике төрле яшеллэндерү кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләрне грунтка утырту һәм мобиль - үсемлекләр утырту, махсус күчмә савытларга (контейнерлар, вазоннар һ.б.) утырту.

Стационар һәм мобиль яшеллэндерү архитектура-ландшафт объектлары (газон, бакчалар, чәчәкләр, куаклар һәм агачлар белән майданчыклар һ.б.) булдыру өчен рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәлдә, фасадларда (вертикаль яшеллэндерү), биналар һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшеллэндерү) кулланыла.

Яшеллэндерү объектларын карап тоту - ул яшел үсентеләрне һәм яшеллэндерелгән территорияләрен төзекләндерү элементлары белән карау, зур булмаган деформацияләрен һәм күләмле корылмаларның конструктив элементларына зыян китерү, шулай ук жәйге һәм кышкы вакытта күчмә кече формаларны жыештыру.

Яшел үсентеләр хужалары түбәндәгеләргә бурычлы:

а) яшел үсентеләр сакланышын һәм квалификацияле карауны тәмин итәргә;

б) жәйге чорда коры һава шартларында газоннарга, чәчәкләргә, агачларга һәм куакларга су сибүне тәмин итәргә;

в) газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәмин итәргә;

Яшеллэндерелгән территорияләрдә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) төзелмәләрен, аларның эшләвен һәм хезмәт күрсәтүне тәмин итү өчен билгеләнгән корылмалардан тыш, урнаштыру;

б) үз белдеклеген белән агач һәм куаклар утырту һәм кисү, газоннарны һәм чәчәк түгәлләрен юк итү;

в) агачларга һәм башка яшеллеккә гамаклар, таганнар, турниклар, киём киптерү өчен баулар, агачларга реклама һәм мәгълүмати щитлар һәм табличкалар, реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыру өчен билгеләнгән чыгарма конструкцияләр, объектларга хәрәкәт юнәлешенә күрсәткечләр, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәмин итү чаралары, баганалардан, коймалардан, реклама щитларыннан, электр үткәргечләрдән, лампалардан, колонкалардан арындыру;

г) стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервис объектларын урнаштырырга, шул исәптән, вакытына карамастан, автостоянкалар һәм парковка урнаштырырга.;

д) төзелеш һәм башка материалларны, калдыкларны, чүп-чарны, бозлавыкка каршы материалларны һәм башка зарарлы матдәләрен, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар, боз сөнгеләрен сакларга.;

е) бакча ясау өчен казырга;

ж) йорт хайваннарын газоннарда һәм чәчәкләрдә йөртергә;

з) яфрактарны, үләнне, ботакларны яндырырга, шулай ук аларны лотокларга һәм башка су үткәрү жайланмаларын ясарга;

и) чүп-чарны газоннарга ташларга;

к) учакларны яндырырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризыкны жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмаларны кулланырга;

л) сок, сумала алу өчен агачларны кисү яисә аларга зыян салу, яисә башка төрле жәрәхәтләр ясау;

м) яшеллэндерелгән территорияләрдә урнашкан скульптуралар, эскәмияләр, коймалар, чүп савытлары, балалар һәм спорт жиһазларын бозарга;

н) агачларның тамырларын кәүсәдән 1,5 м ераклыкта ачырга һәм агач кәүсәләрен жир яки төзелеш калдыклары белән күмәргә.

13.1.3. Коймалар.

Коймалар урнаштыру төзекләндерү өчен өстәмә элемент булып тора.

Коймалар түбәндәгеләр белән аерыла:

а) билгеләү (декоратив, яклау, аларның ярашуы);

б) биеклеген буенча (түбән - 1,0 м, урта - 1,1-1,7 м, югары-1,8-3,0 м);

в) материал төре (металл, тимер-бетон һ. б.);

г) карап торуга ачыклык дәрәжәсе белән (үтә күренмәле, саңгырау);

д) стационарлык дәрәжәсе (даими, вакытлы, күчмә) һәм башка киртәләр.

Коймаларны проектлау аларның урнашуына һәм гамәлдәге дәүләт стандартлары, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталоглары, шәхси проектлау проектлары нигезендә башкарыла.

Мәдәни мирас объектлары территорияләрен киртәләү әлеге территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарылырга тиеш.

Өслекнең каплау.

Өслекләргә каплау жирлек территориясендә куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәт итү шартларын тәэмин итә, шулай ук жирлектәге төзелешнең архитектур йөзөн формалаштыра.

Төзекләндерү максатыннан түбәндәге капламалар билгеләнә:

а) каты (капиталь) капламалар - моноклит яки жыелма капламалар, шул исәптән асфальтобетон, цемент-бетон, табигый таштан эшләнгән;

б) йомшак (капиталь булмаган) капламалар - табигый яки ясалма материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранитлы чөчүлекләр, керамзит, резин крошка) эшләнгән, коры катнашмалар, тыгызланган яки ныгытылган материаллар белән ныгытылган капламалар;

в) газон капламалары - үлән катламын эзерләү һәм утыртуның махсус технологияләре буенча башкарыла торган капламалар;

г) катнаш каплам - капламалар (газонга күмелгән рәшәткә плиткасы яки газон рәшәткәсе, яки йомшак катлам).

Каплау төрләрен сайлауны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә башкарырга кирәк:

а) каты - проектлау вакытына гамәлдә булган, мөмкин булган чик йөкләнмәләргә, хәрәкәт характерын һәм составын, янгынга каршы таләпләргә исәпкә алып;

б) йомшак - аерым территорияләргә (шул исәптән балалар, спорт майданчыкларын, этләргә урамда йөртү өчен майданчыкларны, жәяү йөрү юлларын төзекләндергәндә аларның үзенчәлекләрен исәпкә алып);

в) газон һәм катнаш, аеруча экологик.

Каты өслекнең каты төрләргә коры халәттә сцепление коэффициенты белән - 0,6, юешлектә-0,4 коэффициенты белән өслеккә ия булырга тиеш.

13.1.4. Майданчыклар.

Жирлек территориясендә балалар уеннары, өлкәннәр ялы, спорт белән шөгьльләнү, чүп-чар жыю урыннары урнаштыру, этләргә урамда йөртү һәм дрессировкалау, автомобиль кую урыннары куела. Теркәлгән мәдәни мирас һәйкәлләргә һәм аеруча саклана торган табигать территорияләргә зоналарының сак зоналары чикләрендә майданчыкларны урнаштыру һәйкәлләргә саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештерергә киңәш ителә. Йорт яны территорияләргә, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары белән тәэмин ителергә тиеш. Майданчыклар төзек һәм имгәнү куркынычы булмаган инвентарьлар белән тәэмин ителергә тиеш.

13.1.4.1. Балалар майданчыклары.

Балалар майданчыклары төрле яшь төркемнәргә өчен аерым майданчыклар рәвешендә оештырыла, төрле яшьтәге мәнфәгатьләр буенча зоналаштырылган комплекслы уен майданчыклары буларак оештырыла. Балалар майданчыгындагы территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегә түбәндәгеләргә үз эченә ала: йомшак катлам төрләргә, майдан өслеген газон белән каплау элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмияләр һәм чүп савытлары, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм жәмәгать биналары тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар майданчыклары чикләренә кадәр ераклык - 10 м, кече һәм урта мәктәп яшендәге 20 м, комплекслы уен майданчыклары - 40 м, спорт-уен комплекслары - 100 м дан да ким булмашка тиеш.

Балалар өчен уен майданчыклары контейнер майданчыкларынан кимендә 20 м ераклыкта урнашырга тиеш.

Балалар майданчыклары түбәндәге таләпләргә үтәргә тиеш:

а) жәйге вакытта өслекнең капламын ком белән сибү планлаштырылган булырга;

б) буялган булырга, майданчыктарда койма һәм корылмаларны буяу елга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә, ә ремонт эшләре - кирәк булганда башкарылырга тиеш;

в) транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, юллардан, борылыш майданчыктарыннан, кунак тукталышларыннан, калдыктар өчен контейнерлар урнаштыру майданчыктарыннан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участкаларыннан изоляцияләнергә тиеш.

Травма булдырмас өчен майдан территориясендә өскә чыгып торучы тамырлар яки өстән аска таба асылынып торучы ботаклар, жир өстендәге иске, киселгән жиһазлар (стойкалар, фундаментлар) калдыктары, жиргә кагылмаган металл кисәкләре (кагыйдә буларак, турниклар һәм таганнар) булу рөхсәт ителми.

Якын-тирә территорияләргә реконструкцияләгәндә балалар майданчыктары территориясендә эшләр алып бару һәм төзелеш материалларын туплау рөхсәт ителми. Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

Яктырту жиһазларын 2,5 м биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми. Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлык норматив параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

Балалар майданчыктарын карап тоту һәм аларга куркынычсызлыкны тәмин итү өчен җаваплылык аларны эксплуатацияләүче затларга йөкләнә.

13.1.4.2. Спорт майданчыктары.

Спорт майданчыктары халыкның барлык яшь төркемнәрендә физкультура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән. Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә йомшак яки газон капламасы төрләре (жәйге чорда), спорт жиһазлары керә. Спорт майданчыктары яшелләндерелә һәм челтәрле коймалар белән әйләндереп алына. Яшелләндерү майданчык периметры буенча урнаштырыла, вертикаль яшелләндерү кулланырга мөмкин. Койма биеклегенә, мәсәлән **2,5-3** м тәшкил итә, майданчыктарның бер - берсенә кушылу урыннарында - 1,2 м биеклектә.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыктарында яки рекреацияләргә составында махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмактары) урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендәге спорт жиһазлары завод тарафыннан житештерелгән, шулай ук махсус эшкәртелгән өслектәге бүрәнәләрдән һәм борыслардан эшләнгән булырга мөмкин. Урнаштырганда сертификацияләнгән жиһаз каталогларына таянырга кирәк.

13.1.4.3. Ял майданчыктары.

Торак төзелеше территориясендә өлкәннәр өчен тыныч ял һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыктарын оештыру мөмкин. Торак йорт тәрәзәләреннән тыныч ял итү майданчыктары чигенә кадәр ара-10 метрдан да ким булмаска тиеш, тавышлы өстәл уеннары майданчыктары - 25 метрдан да ким булмаска тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә гадәттә түбәндәгеләрне үз эченә ала: каты өслек төрләре, майдан өслеген газон белән бәйләү элементлары, яшелләндерү, ял өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, чүп савытлары (кимендә һәр скамьяның бер өлешендә), яктырту жиһазлары. Майданчыкны каплау плитка куәте рәвешендә проектларга киңәш ителә. Ял итү майданчыктарын һәм балалар майданчыктарын бергә кушып, балалар уеннары зонасында каты өслек урнаштырырга киңәш ителми.

Парктар территорияләрендә чирәмдә ял итү өчен майданчыктар-лужайкалар оештырылырга мөмкин.

13.1.4.4. Этләргә урамда йөртү өчен майданчыктар.

Этләргә урамда йөртү өчен майданчыктар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килештерелгән урыннарда урнаштырыла. Этләргә урамда йөртү өчен майданчык территориясендә төзекләндерү элементлары исемлегенә түбәндәгеләр керә: төрле

капламалар, койма, эскэмияләр, чүп савытлары, эскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту һәм мәгълүмат жиһазлары. Периметраль яшелләндерүне күздә тотарга киңәш ителә. Эتلәрне урамда йөртү өчен мәйданчыклар микрорайон һәм торак район территориясендә, яшел утыртмалардан бушаган урыннарда, метрополитен линияләренә техник зоналарында, 110 кВт артык көчәнешле электр тапшыру линияләрендә, беренче һәм икенче поясны су белән тәмин итү чыганакларының санитар зонасыннан читтә урнашырга тиеш. Торак билгеләнешендәге территорияләрдә урнашкан эتلәрне урамда йөртү өчен мәйданчыклар күләме 400-600 кв. м, башка территорияләрдә-800 кв. м, барлыкка килгән төзелеш шартларында, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, мәйданчыкларның киметелгән күләме кабул ителергә мөмкин. Мәйдан чикләреннән алып торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара 25 метрдан да ким булмаска тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт мәйданчыклары, ял мәйданчыклары участкаларына кадәр - 40 метрдан да ким булмаска тиеш.

Мәйданчыкны коймалау, кагыйдә буларак, биекlege 1,5 метрдан да ким булмаган жиңел металл челтәрдән башкарыла. Элементлар һәм секцияләр арасындагы ераклык, аның түбән ягы һәм жире хайванга мәйданчыктан чыгып китәргә яки үзенә травма китерергә тиеш түгел. Мәйданчык территориясендә мәйданнан файдалану кагыйдәләре белән мәгълүмат стенды урнаштырылган булырга тиеш.

Йорт хайваннарының хужалары үз хайваннарының эскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль башкаралар. Хайваннар хужалары хайваннарның башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләргә санитар нормалар нигезендә тынлыкны тәмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

13.1.4.5. Кече архитектура формалары.

Кече архитектура формаларын урнаштыру «төзекләндерү» бүлеге нигезендә, биналар һәм корылмаларны төзү, реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау, шулай ук төзекләндерү проектлары яки эскиз тәкъдимнәре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Тарихи төзелеш зоналары, жирлекнең үзәк үзәге, күп функцияле үзәкләр һәм зоналар өчен кече архитектура формалары шәхси проект эшләнмәләре нигезендә проектланырга тиеш.

Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр булып түбәндәгеләр тора:

а) архитектура һәм ландшафтлы тирәлекнең, территорияне төзекләндерү элементларының характерына туры килүе;

б) материалларның югары декоратив һәм эксплуатацион сыйфаты, аларны озак вакыт дәвамында, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, саклап калу;

в) конструкциянең ныклығы, ышанычлылығы, куркынычсызлығы.

13.1.4.6. Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан чиста булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, учреждениеләр такталарыннан һәм режим таблицаларыннан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә һәм аның нигезендә урнаштырыла һәм эксплуатацияләнә. Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары хужалары аларның тиешле торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр урнаштырмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән тәмамлау, беркетү рөхсәт ителми.

Игъланнар һәм мәгълүмати хәбәрләр урнаштыру, шулай ук биналарның фасадларында, корылмаларның һәм киоскларның тышкы стеналарында, коймаларда һәм коймаларда, павильоннарда, яктырту баганаларында, реклама конструкцияләрендә һәм

тышкы мәгълүмат чараларында, агачларда һәм асфальтта язулар һәм сурәتلәрне башкару рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы өч тәүлек эчендә территорияне төзекләндерергә һәм (яки) фасадның тышкы кыяфәтен торгызырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары фундамент блогы булганда, фундамент блогы белән бергә демонтажланырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын беркеткәндә корылмаларга зыян китерү һәм объектларны бизәү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылыгын киметү рөхсәт ителми.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төрләрдә булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- учреждение тактасы;
- режимлы табличка;
- модульле конструкция;
- стела;
- щитлы конструкция;
- флаг композициясе; - махсулаштырылган конструкция.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына карата гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында Россия Федерациясе законнары, аларны саклау һәм куллану турындагы Россия Федерациясе законнары таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш; тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы законнар таләпләрен үтәп урнаштырылырга тиеш.;

Ике һәм аннан да күбрәк тел кулланылган очракта текстларның эчтәлегенә һәм техник бизәлешенә буенча охшаш, дәрәжә һәм ачык итеп эшләнгән булырга тиеш.

Гражданның игъланнары өчен урнаштыру, мәдәни һәм спорт чаралары афишалары

Мәдәни һәм спорт чаралары афишаларын гражданның күпләп жыела торган урыннарда һәм жәяүлеләр күпләп яши торган урыннарда урнаштырыла торган махсус тумбаларда, щитларда һәм стендларда гына урнаштыру рөхсәт ителә. Игъланнар өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда асылмалы щитлар рәвешендә урнаштырыла ала.

14. Коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкаруга төп таләпләр.

14.1. Грунтны ачу яки юл катламнарын каплау (жир асты коммуникацияләрен салу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунтны кагу, электр үткәргеч линияләрен, элемент, уг баганаларын урнаштыру (алмаштыру), грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында эшләр һәм башка эшләр) белән бәйле эшләр вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рөхсәт (жир эшләрен башкаруга ордер) булганда гына башкарыла.

14.2. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйле Жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм үткәрү, жир эшләрен башкаруга ордер рәсмиләштерү һәм алу муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә башкарыла.

14.3. Яшел үсентеләрне сүтү яки күчереп утырту кирәк булганда, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Ташкичү авыл жирлегенә» муниципаль берәмлегенә Башкарма комитеты күрсәтмәсен билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерергә һәм яшел үсентеләрне сүтәргә яки күчереп утыртырга кирәк.

14.4. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яисә туктату вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән рөхсәт нигезендә, юлның ике ягында да мәгълүмат щитын мәжбүри урнаштыру белән гамәлгә ашырыла, анда заказчылар һәм эш башкаручылар, эш сроклары, урап узу маршрутлары турында барлык кирәкле белешмәләргә үз эченә алган булырга тиеш.

Күрсәтелгән щитның формасы һәм эчтәлегә рөхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

14.5. Яраклылык вакыты чыккан ордерлар буенча коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкару үз белдекләре белән таныла.

14.6. Жир эшләре башкару өчен ордер, эшләр башкару проекты, жир асты корылмалары хужаларының күрсәтмәләре даими рәвештә эшләр башкару урынында булырга һәм күзәтчелек оешмалары вәкилләренең беренче таләбе буенча таныклаучы документлары булганда тапшырылырга тиеш.

14.7. Эшләр башкару өчен җавапчылар кирәкле киртәләр, юл билгеләре, күрсәткечләр, яктырту, мәгълүмат щитлары булу һәм тиешенчә карап торуну тәэмин итәргә, эш башкаручы оешма исеме, эш башкаручы затның фамилиясе, оешманың телефон номеры язылган табличка эләп куярга тиешләр. Эшләр башкару пассажирлар транспорты маршрутларын ябу, үзгәртү белән бәйлә очрақларда, эш вакыты күрсәтелгән матбугатта тиешле белдерүләр урнаштырырга.

14.8. Саклык чараларын күрү һәм жир асты корылмаларына зыян китерүне кисәтү өчен җавапчы зат, жир эшләре башлангырга бер тәүлек кала, төзелеш зонасында урнашкан чөтгәр хужаларын, предприятие, оешма, учреждение һәм физик затларны урынга чакыра. Кызыксынган оешмалар белән килешмичә, проектта күрсәтелмәгән жир асты корылмалары табылганда, эшләр башкаруга комачауламаса да, жир эшләре башкару тыела.

14.9. Гамәлдәге жир асты корылмалары (торбаүткәргечләр, кое, кабельләр, фундаментлар һ.б.) янында эшләр башкарганда, эшләрне оештыру проектында каралганнан кимрәк ераклыкта экскаваторлардан файдалану тыела. Бу очрақларда эшләр кулдан башкарыла.

14.20. Физик һәм юридик затларга гомумтаралган файдалы казылмаларны үз белдекләре белән (лицензиясез) чыгару (эшкәртү), шулай ук жирләргә сәнәгать категориясенә күчәрмичә чыгару тыела.

15. Уңайлы мохитка аерым таләпләр.

Торак тирәлеген, урамнарны һәм юлларны төзекләндерү объектларын, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда торак пунктларның өлкән кешеләр һәм инвалидлар өчен уңайлы булуы, әлегә объектларны картлар һәм инвалидлар хәрәкәтенә ярдәм итүче элементлар һәм техник чаралар белән тәэмин итү мәжбүри тәртиптә карала. Өлкән яшьтәге кешеләргә һәм инвалидларны йөртүгә ярдәм итә торган техник чараларны һәм жайланмаларны проектлау, төзү, урнаштыру заказ бирүче яңа төзелештә расланган проект документациясе нигезендә башкарырга тиеш.

16. Биналарның (биналарның) һәм корылмаларның милекчеләренең якин-тирә территорияләргә төзекләндерүдә катнашу тәртибе.

Жирлек территорияләргә тиешле санитар торышын тәэмин итү, әйләнә-тирә мохитне саклау һәм жирлек территорияләргә пычратудан саклау чараларын тормышка ашыру максатларында хужалык итүче субъектларга һәм физик затларга беркетелә.

Хужалык итүче субъектлар һәм физик затлар, әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, якындагы территориягә җыештырырга һәм санитар тотарга тиеш:

а) идарәче оешмалар-күпфатирлы йорт территориясе каршындагы жир кишәрлеге төп фасад ягыннан 10 м радиуста, йә тротуар бордюрына кадәр яисә машиналар йөрү өлешенә кадәр, башка яклардан 10 м радиуста;

б) социаль өлкә учреждениеләре (мәктәпләр, мәктәпкәчә учреждениеләр, мәдәният, сәламәтлек саклау, физкультура һәм спорт учреждениеләре) – бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территория, шулай ук учреждениенң территориясе алдында 10 м радиуста төп фасад ягыннан йә тротуар бордюрына кадәр яисә машиналар йөрү өлешенә кадәр, икенче яктан – 10 м радиуста.;

в) барлык милек рәвешләрендәгә сәнәгать предприятиеләре һәм оешмалары – аларга килү юллары, тротуарлар, алар янәшәсендәгә коймалар, санитар-яклау зоналары. Предприятиеләрнең санитар-яклау зоналары гамәлдәгә санитар нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры китереп билгеләнә;

г) төзүче-50 м радиуста төзелеш майданчыкларының якин-тирә территорияләре һәм гамәлдәгә төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре нигезендә 50 м радиуста аларга килү юллары;

д) шәхси торак йортларның хужалары-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә (йә жир кишәрлегенң фактта килеп туган чиге буенча, әгәр жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса) һәм йорт каршындагы территория тротуар бордюрына яки йөрү өлешенә кадәр, башка яклардан 10 м радиуста;

е) стационар булмаган объектлар (лотоклар, киосклар, павильоннар һәм башка стационар булмаган сәүдә объектлары) һәм сезонлы кафелар – жир участогы объектның урнаштыру өчен бирелгән территория һәм урынның тышкы чигеннән 10 м ераклыкта тирә-юнь территориясе һәм тротуар бордюрына яки йөрү өлешенә кадәр, башка яклардан 10 м радиуста;

ж) сәүдә һәм жәмәгать туклануы оешмаларының (кафе, кибетләр) идарәче компанияләре-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендәгә территорияләр һәм участок чикләреннән 50 м радиуста урнашкан территория һәм машиналар йөрү өлеше бордюрына кадәр, башка яклардан 50 м радиуста;

з) гомуми файдаланудагы территорияләр һәм вазыйфалар вәкаләтле органнарга йөкләнә;

д) шәхси торак йортларның хужалары-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә (йә жир кишәрлегенң фактта килеп туган чиге буенча, әгәр жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса) һәм йорт каршындагы территория тротуар бордюрына яки йөрү өлешенә кадәр, башка яклардан 10 м радиуста;

17. Йорт хайваннары һәм кошларны карап тоту.

17.1. Йорт хайваннарын һәм кошларны тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш.

Йорт хайваннарына һәм кошларга китерелгән зыян өчен аларның хужалары РФ законнары белән билгеләнгән тәртиптә җаваплы.

Йорт хайваннарының хужалары үз хайваннарының экскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль башкаралар.

Авыл жирлегендә яшәүчеләр тарафыннан авыл хужалыгы хайваннары (сыерлар, сарык, кәжәләр, дуңгызлар һәм башка) һәм кош-кортларын карап тоту шәхси торак йортлар территорияләрендә рөхсәт ителә.

Барлык продуктивлы хайваннар (мөгезле эре терлек, кәжәләр, сарыклар, дунгызлар, атлар) да жирле үзидарә органнарында мәжбүри теркәлергә һәм ел саен ветеринария учреждениеләрендә теркәлергә тиеш.

Йорт хайваннарын көтү урыннарында, хужасы күзәтүе астында яисә аның кушуы буенча, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган көтү урыннарында чыгарырга рөхсәт ителә.

Башка вакытта урамда йөргәндә хужалар урамнарда һәм торақ йортларның ишегалларында тынлыкны тәмин итү өчен чаралар күрергә тиеш.

Өч айга кадәр көчекләрдән кала, этләргә торақ һәм изоляцияләнгән биналардан уртақ ишегалларына һәм урамга кыска поводокта һәм бордникта гына алып чыгарырга була.

Хужалар йорт хайваннары һәм ишегаллары, тротуарлар, урамнар, парклар, газоннар, балалар мәйданчыклары, скверлар, мәйданнар, шулай ук торақ йортлар подъездлары белән пычрануга юл куймаска тиеш. Этләргә, мәчеләргә һәм башка вак хайваннарны урамда йөргән вакытта хужа үзе белән йорт хайваннарының табигый күнегүләрен тулысынча жыештыруны тәмин итүче кирәк-яраклар булырга тиеш, алар мәйданчыкларда чүп контейнерларына ташланырга тиеш.

Этне баудан аларны йөртү өчен махсус билгеләнгән урыннарда гына ычкындырырга мөмкин. Махсус бирелгән мәйданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнгән бушлыкларда, кабымлыкларда һәм башка урыннарда йөртү рөхсәт ителә.

Этләргә дрессировкалау бары тик яхшы койма белән әйләндереп алынган мәйданчыкларда яки жирлек территориясеннән читтә генә үткәерләргә мөмкин.

Йорт хайваннарын юллардан тәүлекнең якты вакытында гына алып бару рөхсәт ителә, шул ук вакытта аларны юлның уң ягына мөмкин кадәр якынак тотып бару киңәш ителә. Йорт хайваннарын грунт юллары һәм сукмаклардан алып бару мөмкин булган очракта асфальт өслекле юлдан алып бару тыела.

Йорт хайваннарын урамда калдырганда терлек хужалары яшел үсентеләргә бозудан һәм терлекләргә куып чыгаруга киткән чыгымнарны каплай.

Йорт кәжәләре йорт яны территорияләре эчендә яки көтүлекләрдә хужалар күзәтүе астында гына асралырга тиеш.

Рөхсәт ителми:

а) хайваннарны балалар мәйданчыкларына, мәктәп, балалар бакчалары территорияләренә, ашханәләргә, сырхауханәләргә, азык-төлек кибетләренә керту;

б) йорт хайваннарын пляжларда һәм су коену урыннарында һәм сулыклар янында йөртү;

в) тыю турындагы язу булганда, учреждениеләргә хайваннарны керту;

г) торақ пунктлар территориясендә хайваннар һәм кошларны караучысыз чыгарып жиберү;

д) исерек хәлдә булган затларга, шулай ук ундүрт яшькә житмәгән затларга хайваннарны урамда йөртү;

е) йорт хайваннарын һәм кошларны балконнарда, лоджияләрдә, гомуми файдаланудагы урыннарда (чиктәш фатир коридорларында, баскычларда, чарлақларда, подвалларда һәм башка ярдәмче биналарда даими тоту);

ж) махсус чаралар (күргәзмәләр һ. б.) үткәерү урыннарыннан тыш, жирлекләргә территорияләрендә йорт хайваннары йөрү.

Йорт хайваннары һәм кош-корт хужалары түбәндәгеләргә бурычлы:

а) терлекләргә авыруларын кисәтүне һәм терлекчелек продуктларының ветеринария-санитария ягыннан куркынычсызлыгын тәмин итә торган хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә мохитнең терлекчелек калдыклары белән пычрануына юл куймаска, шулай ук ел саен янадан теркәлү чорында мәжбүри дөвалау-профилактика чаралары үткәерергә;

б) хайваннар торган урыннарны даими тикшереп торырга;

в) хайваннар авырганда һәм алар үлгән очракта, шулай ук үз-үзен сээр тотканда кичекмәстән ветеринария учреждениеләре белгечләренә хәбәр итәргә. Алар килеп житкәнче, авыру билгеләре булган хайваннарны аерып ябарга;

г) ветеринария белгечләре таләбе буенча терлекләренә карау, диагностика тикшеренүләре, саклау прививкалары һәм дөвалау-профилактик эшкәртүләр уздыру өчен аларны хайваннар янына кертергә һәм моңа комачауламаска.

Үлгән терлекне күмү махсус билгеләнгән урында махсуслаштырылган оешма тарафыннан гына башкарыла.

Үз территорияләрендә каравылчы этләре булган оешмалар түбәндәгеләргә бурычлы:

а) этләренә гомуми нигезләмәләрдә теркәргә;

б) этләренә ныклы бәйдә тотарга;

в) килгән кешеләренә хайваннар янына керү мөмкинлеген булдырмау;

г) территориягә кергәндә кисәтү язуы булганда гына этләренә бәйдән, гомуми файдаланудагы территориядән читләнгән территориядә яки эш туктатылганнан соң гына, бары тик эйбәт әйләндерелгән территориягә генә жибәрергә.

Жәмәгать урыннарында озата баручы затлардан башка күзәтүчесез хайваннар тотылырга тиеш.

Сукбай хайваннарны аулау махсус предприятие яки жирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү нигезендә башкарыла ала.

Сукбай хайваннарны тоту чараларын гамәлгә ашыру хайваннарга карата гуманлы мөнәсәбәт һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.

Рөхсәт ителми:

а) тиешле карардан башка гына шәхси йортлар территориясеннән һәм фатирлардан малларны тартып алырга;

б) этләренә кибет, даруханәләр, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре һ. б. янында бәйдән ычкындырырга;

в) ветеринария органнары күрсәтмәсеннән башка, приманкалар һәм башка тоту чараларын кулланырга.

18. Кагыйдәләренә үтәлешен контрольдә тоту.

18.1. Физик һәм юридик затлар, вазыйфаи затлар жирлек территориясен төзекләндерү буенча әлеге Кагыйдәләрдә билгеләнгән таләпләренә үтәлешен тәэмин итәргә тиеш.

Әлеге кагыйдәләренә бозу административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларында каралган нормаларны һәм кагыйдәләренә үз эченә алган әлеге Кагыйдәләренә нигезләмәләреннән тыш) нигезендә жаваплылыкка китерә.

Төзекләндерү өлкәсендәге законнар һәм муниципаль хокукый актлар таләпләрен үтәмәгән яки тиешенчә үтәмәгән өчен жаваплылыкка тарту зат күрсәтелгән таләпләренә үтәүдән һәм жибәрелгән житешсезлекләренә бетерүдән азат итми.

19. Комплекслы төзекләндерү проектларын тормышка ашыруда ижтимагый катнашу механизмнары.

Жәмәгать контроле - ижтимагый катнашу механизмнарының берсе.

Төзекләндерү өлкәсендә, шул исәптән "Интернет" чөлтәрендә гомумшәһәр интерактив порталларының эшчәнлеген оештыру кысаларында, жәмәгать контролен уздыру өчен шартлар тудырырга киңәш ителә.

Төзекләндерү өлкәсендә ижтимагый контрольне теләсә нинди кызыксынган физик һәм юридик затлар, шул исәптән фото-, видеофиксация өчен техник чаралар, шулай ук "Интернет" чөлтәрендә гомумшәһәр интерактив порталлар кулланып башкарырга хокуклы.

Төзекләндерү өлкәсендә ачыкланган һәм жәмәгать контроле кысаларында теркәлгән хокук бозулар турында мәгълүмат чаралар күрү өчен жирлек башкарма хакияметенә

вәкаләтле органына һәм (яки) "Интернет" челтәрендәге гомумшәһәр интерактив порталга жиһәрелә.

Төзекләндерү өлкәсендә ижтимагый контроль законнарның һәм башка норматив-хокукий актларның төзекләндерү, торак һәм коммуналь хезмәтләр өлкәсендә мәгълүматның ачыклығын тәмин итү һәм жәмәгать контроле турындагы нигезләмәләрен исәпкә алып гамәлгә ашырыла»